

پودمان ۱

تعیین ویژگی های الیاف گیاهی

شایستگی‌های فنی

تعریف الیاف نساجی - طبقه‌بندی الیاف نساجی با توجه به خواص آنها، فراگیری ساختمان داخلی الیاف، ساختار پنبه و خواص آن، ساختار کتان و خواص آن، الیاف چتایی و کنف و خواص آنها، شناسایی الیاف نساجی از روش سوزاندن، تعیین طول الیاف نساجی به صورت مجزا، تعیین نمودار طول الیاف پنبه، تعیین ظرافت الیاف به روش جریان هوا (میکرونر)

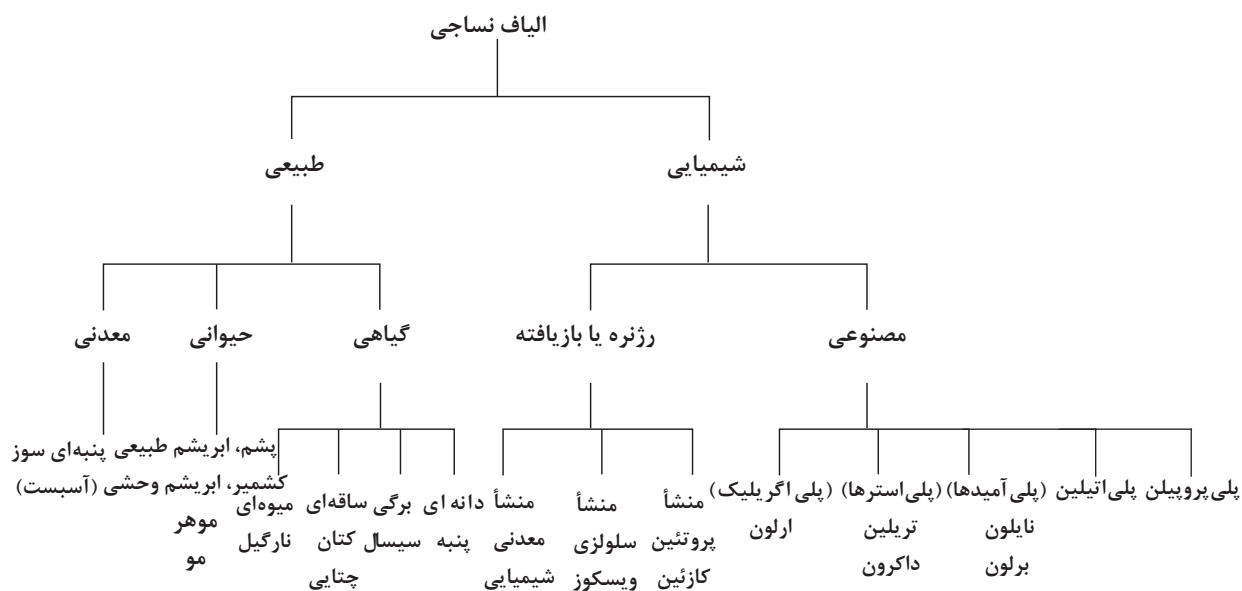
استاندارد کار

هنرجو باید بتواند ضمن ارائه تحلیل در خصوص خواص الیاف نساجی و ارتباط آن با ساختار لیف، خواص مورد نظر را با حفظ اصول ایمنی اندازه‌گیری نماید.

لیف و طبقه‌بندی الیاف نساجی

ماده اولیه اصلی صنایع نساجی لیف است. به یک رشته بسیار بلند و باریک که نسبت طول به قطر آن بسیار زیاد است لیف گفته می‌شود. الیاف جمع کلمه لیف می‌باشد، و لیف نساجی رشته‌ای است که قطر، طول، استحکام و انعطاف‌پذیری لازم برای تبدیل شدن به نخ را داشته باشد. یک تارموی سر و بدن انسان را می‌توان یک لیف در نظر گرفت، همچنین هر رشته نازک پشم گوسفند و رشته باریک پنبه که برای ریسیدن نخ و تولید پارچه مورد استفاده قرار می‌گیرد یک لیف می‌باشد.

الیاف نساجی به دو دسته الیاف طبیعی و الیاف شیمیایی تقسیم می‌شوند. الیاف طبیعی الیافی هستند که در طبیعت به صورت لیف وجود دارند ولی الیاف شیمیایی، الیافی هستند که در صنعت تولید و به روش‌های گوناگون تبدیل به لیف قابل استفاده در نساجی می‌شوند. هریک از دسته‌های الیاف طبیعی و شیمیایی به گروه‌های کوچک‌تر تقسیم می‌شوند که الیاف موجود در هر گروه کوچک‌تر شباهت‌هایی از نظر منشأ تولید با یکدیگر دارند. نحوه طبقه‌بندی الیاف نساجی در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱- طبقه‌بندی الیاف نساجی

الیاف طبیعی

الیاف طبیعی، الیافی هستند که در طبیعت به صورت لیف وجود دارند و به همان صورت در صنعت نساجی قابلیت مصرف و تبدیل به نخ و پارچه را دارند. قبل از اینکه الیاف طبیعی به عنوان مواد اولیه نساجی مورد استفاده قرار بگیرند لازم است عملیاتی بر روی آنها انجام شود. الیاف طبیعی به سه دسته عمده الیاف گیاهی (سلولزی) الیاف حیوانی (پروتئینی) و الیاف معدنی تقسیم می شوند.

الیاف گیاهی: یکی از مهم ترین منشأ الیاف نساجی گیاهان می باشند که الیاف گیاهی نیز از انواع گیاهان گرفته می شوند. الیاف گیاهی از مهم ترین الیاف مورد استفاده در صنعت نساجی به ویژه تولید البسه و پوشاک می باشند. سلولز که یک پلیمر طبیعی است و ماده اصلی تشکیل دهنده گیاهان است، به عنوان ماده اولیه الیاف گیاهی به حساب می آید. الیاف گیاهی از اجزای مختلف گیاهان می توانند به دست آیند بر همین اساس، الیاف بسته به اینکه از چه قسمتی از یک گیاه به دست می آیند به دسته های زیر تقسیم می شوند:

- ۱- الیاف دانه ای که بر روی دانه گیاه تشکیل می شوند، مثل الیاف پنبه
- ۲- الیاف ساقه ای که به صورت بخشی از ساقه و پوست ساقه گیاه هستند، مثل الیاف کنف، جوت، کتان و...
- ۳- الیاف برگ، که از برگ گیاه گرفته می شوند، مثل الیاف سیسال که از گیاه آگوسیسالانا (agave sisalana) گرفته می شود و رامی (ramie) یا علف چینی
- ۴- الیاف میوه ای که از پوشش میوه درختانی مثل نارگیل به دست می آیند.

الیاف حیوانی: منشأ الیاف حیوانی، چنان که از نامشان پیداست حیوانات می باشند. ماده اصلی تشکیل دهنده الیاف حیوانی پروتئین است که یک پلیمر طبیعی حاصل از انواع اسیدهای آمینه یا آمینو اسیدهای باشد و همه اجزای بدن حیوانات مثل گوشت، استخوان ناخن، پشم، مو، ... از پروتئین تشکیل شده است. الیاف حیوانی به دو دسته الیاف مویی که از پوشش مویی سطح بدن حیواناتی مثل گاو، گوسفند و بز مثل پشم، مو، کشمیر و الیاف ابریشم که به وسیله کرم ابریشم تولید می شود تقسیم می شوند.

الیاف مویی که در واقع بر روی پوست بعضی حیوانات می رویند بر اساس ابعاد و اندازه مثل طول و قطر و زبری به سه دسته زیر تقسیم می شوند:

- ۱- مو: مو زبر است و انعطاف پذیری کمی دارد، مثل موی یال اسب یا موی دم گاو و یا موی بز
- ۲- پشم: انعطاف پذیری پشم نسبت به مو بیشتر و فرو موج و تجعد آن نیز نسبت به مو بیشتر است، مثل پشم انواع گوسفندان

- ۳- موهر یا کرک: از پشم ظریف تر است و از حیوانی مثل شتر، خرگوش و بز به دست می آید.

الیاف ابریشم الیافی هستند حیوانی که از پلیمر طبیعی پروتئین ساخته شده اند و به وسیله کرم ابریشم تولید می شوند. الیاف ابریشم به صورت دو رشته و از حفره هایی که در کنار دهان کرم ابریشم وجود دارد خارج می شوند و این دو رشته به وسیله ماده چسب مانندی به نام سیرسین به هم می چسبند. الیاف ابریشم، الیافی گران قیمت هستند و به صورت یکسره تولید می شوند. الیاف ابریشم تنها لیف یکسره (فیلامنت) طبیعی می باشند.

الیاف معدنی: منشأ الیاف معدنی، زمین و منابع معدنی می‌باشند. الیاف معدنی مثل الیاف گیاهی و حیوانی تنوع زیادی ندارند. مهم‌ترین الیاف معدنی الیاف آزبست است که به پنبه نسوز معروف بوده و در تولید مصنوعات دیرگداز و پارچه‌های ضدآتش و نسوز به کار می‌رود.

الیاف شیمیایی: الیاف شیمیایی الیافی هستند که ماده اولیه آنها در طبیعت وجود دارد ولی به شکل لیف قابل استفاده در نساجی نیستند. لذا، مواد اولیه این الیاف که در طبیعت موجود است. به روش‌های شیمیایی و مکانیکی در صنایع تولید الیاف به لیف قابل استفاده در نساجی تبدیل می‌شوند. الیاف شیمیایی به دو گروه الیاف بازیافته و الیاف مصنوعی تقسیم می‌شوند.

الیاف بازیافته: الیاف بازیافته، الیافی هستند که ماده اولیه یا پلیمر آنها در طبیعت وجود دارد ولی به شکل لیف نیست و در صنعت به روش‌های شیمیایی و مکانیکی و معمولاً بدون تغییر در شکل مولکول‌های ماده اولیه، به لیف تبدیل می‌شوند. مواد اولیه طبیعی برای تولید الیاف بازیافته سلولز، پروتئین و انواع مواد معدنی هستند به طوریکه از سلولز الیاف ویسکوزیون، از پروتئین الیاف کازئین و از انواع مواد معدنی الیافی مثل الیاف شیشه، الیافی از جنس فولاد، نقره و طلا ساخته و تولید می‌شوند.

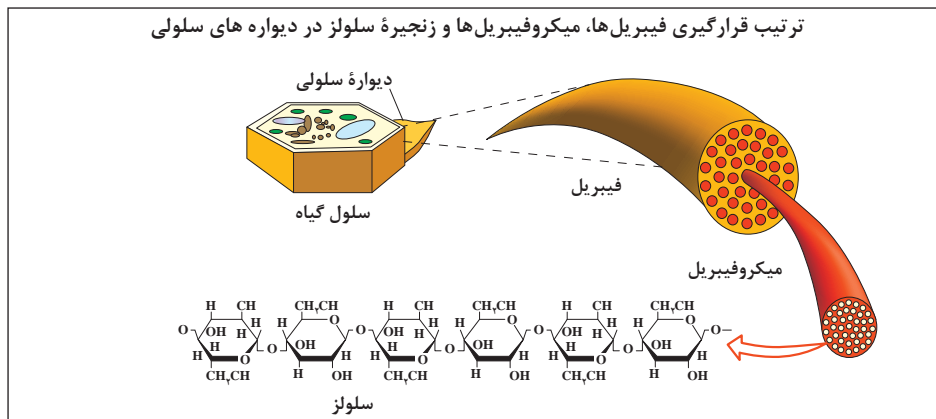
الیاف مصنوعی: چنان که پیش‌تر اشاره شده است، مواد اولیه الیاف مصنوعی نیز مثل الیاف بازیافته در طبیعت وجود دارند، ولی تفاوت الیاف مصنوعی با الیاف بازیافته این است که مواد اولیه الیاف مصنوعی که در طبیعت وجود دارند مستقیماً قابلیت تبدیل به لیف قابل استفاده در نساجی را ندارند، بلکه این مواد طبیعی ابتدا باید تحت عملیات شیمیایی و مکانیکی ویژه قرار بگیرند تا تبدیل به ماده قابل تبدیل به لیف نساجی شوند. برای مثال ماده اولیه که برای ساخت الیاف پلی پروپیلن (الیاف مورد استفاده در تولید موکت یا فرش ماشینی) استفاده می‌شود به صورت گاز است، و برای تبدیل این گاز به لیف نساجی ابتدا مولکول‌های گاز با یکدیگر پیوند برقرار می‌کنند تا مولکول‌های بزرگ پلیمر پلی پروپیلن ساخته شوند. مثال دیگر الیاف پلی استر و نایلون هستند که مواد اولیه آنها به صورت مایع می‌باشد.

ساختمان داخلی الیاف نساجی

الیاف نساجی از نظر میکروسکوپی و مولکولی دارای ساختمان ویژه‌ای هستند که این ساختمان سبب بروز رفتارهایی از الیاف می‌شود که قابلیت تولید لیف و استفاده در منسوجات و مواد نساجی را دارند. ساختمان داخلی الیاف تقریباً مشابه هم و با تغییر و اصلاح این ساختمان‌ها می‌تواند خواص الیاف را نیز تغییر داده و اصلاح کرد.

ساختمان مولکولی الیاف نساجی

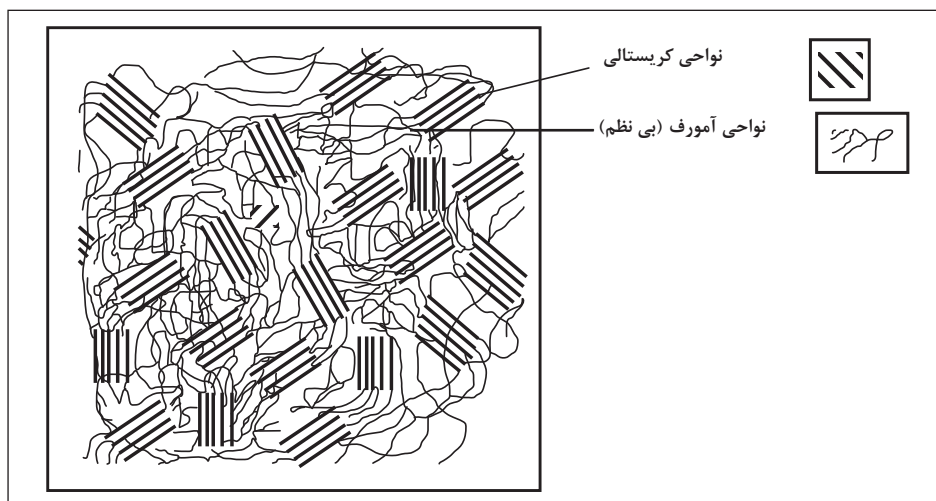
مولکول‌های تشکیل دهنده الیاف نساجی به صورت مولکول‌های بسیار بزرگ یا ماکرومولکول هستند که پلیمر نامیده می‌شوند. این مولکول‌های بزرگ، خود از مولکول‌های کوچک به نام منومر تشکیل شده‌اند. در واقع منومرها واحدهای ساختمانی ماکرو مولکول‌های پلیمر هستند. مثل مولکول سلولز که ماده اولیه الیاف پنبه و ویسکوزیون می‌باشد و در واقع یک پلیمر طبیعی است. از کنارهم قرار گرفتن مولکول‌های پلیمر رشته‌های ضخیم‌تری به نام فیبریل تشکیل می‌شوند که مولکول‌های پلیمر تشکیل دهنده هر فیبریل در طول بایکدیگر پیوندهایی به نام پیوند عرضی دارند. وقتی این رشته‌های فیبریل در کنار هم قرار می‌گیرند ساختمان بزرگتری به نام لیف تشکیل می‌شود. (شکل ۲)

شکل ۲- ساختمان مولکولی و میکروفیبریلی لیف پنبه

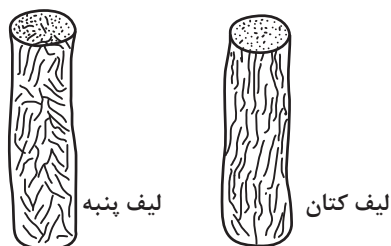
شکل قرار گرفتن مولکول های پلیمر در داخل لیف

مولکول های پلیمر که در داخل فیبریل قرار دارند تقریباً به موازات یکدیگر قرار می گیرند و چنان که اشاره شده است این مولکول ها با یکدیگر پیوندهایی به نام پیوند جانبی یا پیوند عرضی برقرار می کنند که ساختمان فیبریل را تشکیل می دهند. در مناطقی از فیبریل ها مولکول های پلیمر موازی یکدیگر هستند این مناطق به نواحی کریستالی یا بلوری نامیده می شود. و مناطقی که مولکول های پلیمر به طور موازی کنار هم قرار ندارند و به صورت نامنظم می باشند نواحی بی نظم یا آمورف نامیده می شود. نواحی کریستالی و بی نظم در داخل یک لیف در شکل ۳ نشان داده شده است.

شکل ۳- نمایش نواحی کریستالی و آمورف داخل فیبریل

مولکول ها در نواحی کریستالی فشرده هستند و نفوذ مواد مثل رطوبت و رنگها به داخل نواحی کریستالی بسیار دشوار می باشد و نواحی کریستالی بسیار سخت بوده و انعطاف پذیری آنها کم است. مواد رنگزا و رطوبت فقط جذب نواحی بی نظم و آمورف الیاف نساجی می شوند. از طرف دیگر در داخل الیاف نساجی، هرچه مولکول های پلیمر، یا کریستال های تشکیل شده از مولکول های پلیمر، بیشتر موازی با محور لیف باشند، لیف مربوط دارای مقاومت کششی بیشتری بوده و استحکام آن بالاتر است.

شکل قرار گرفتن مولکول‌های پلیمر در داخل لیف

مولکول‌های پلیمر معمولاً به موازات یا تقریباً موازی با محور لیف در داخل الیاف نساجی قرار می‌گیرند. شکل ۴ نحوه قرار گرفتن مولکول‌های سلولز در داخل الیاف پنبه و کتان که هر دو از الیاف گیاهی هستند را نشان می‌دهد.

شکل ۴- نحوه قرار گرفتن مولکول سلولز در داخل الیاف پنبه و کتان

مقدار موازی بودن مولکول‌های سلولز با محور لیف کتان بیشتر از میزان موازی بودن مولکول‌های سلولز با محور لیف پنبه است. اگر چه از نظر شیمیایی الیاف پنبه و کتان شبیه به هم هستند ولی به دلیل بعضی تفاوت‌ها مثل نحوه قرار گرفتن مولکول‌های سلولز در داخل لیف آنها، رفتار این دو لیف از نظر فیزیکی و مکانیکی با یکدیگر تفاوت می‌کند. مثلاً مقاومت و جذب رطوبت الیاف کتان بیشتر از الیاف پنبه بوده و الیاف کتان از الیاف پنبه براق‌تر هستند. عمده تفاوت بین الیاف کتان و الیاف پنبه به خاطر نحوه قرار گرفتن مولکول‌های سلولز نسبت به محور این دو لیف می‌باشد.

آرایش مولکولی در الیاف کتان بیشتر از آرایش مولکولی در الیاف پنبه است، و این به دلیل توازی بیشتر مولکول‌های کتان با محور لیف است. لذا، وقتی به لیف کتان نیرو کششی وارد می‌شود، نیرو وارده بین تعداد مولکول‌ها بیشتری توزیع و تقسیم می‌شود. و بنابراین سهم نیروی کششی هر مولکول کمتر بوده و لیف دیرتر پاره می‌شود و یا اینکه می‌توان گفت لیف کتان با نیرو بیشتری می‌تواند پاره شود که این یعنی استحکام لیف کتان از پنبه بیشتر است. از طرف دیگر، طول مولکول‌های سلولز در الیاف کتان بیشتر از طول مولکول‌های سلولز در الیاف پنبه می‌باشد. و این عامل سبب می‌شود که مولکول‌های سلولز در طول بیشتری با مولکول‌های مجاور خود پیوند عرضی داشته باشند و همین عامل سبب افزایش مقاومت آنها در مقابل نیروهای خارجی می‌شود.

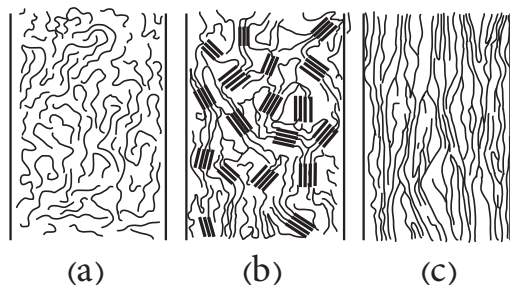
در شکل ۵ قرار گرفتن مولکول‌های با طول بلند و کوتاه در محور لیف نشان داده شده است. پس دو عامل مهم در بیشتر بودن مقاومت کششی لیف کتان نسبت به لیف پنبه عبارت‌اند از: توازی بیشتر مولکول‌های سلولز با محور لیف کتان و بلندتر بودن مولکول‌های سلولز در الیاف کتان نسبت به پنبه.

شکل ۵- نمایش قرار گرفتن مولکول‌های بلند و کوتاه در داخل لیف

آرایش یافتگی مولکولی الیاف نساجی: میزان هم جهت بودن یا موازی بودن مولکول های پلیمر با محور لیف را آرایش یافتگی مولکولی لیف می گویند. یعنی هرچه مولکول های پلیمر با محور لیف بیشتر موازی باشند، گفته می شود که لیف مورد نظر آرایش یافتگی بیشتری دارد. میزان آرایش یافتگی مولکولی الیاف طبیعی به نوع لیف و شرایط کشت یا پرورش آنها بستگی دارد، اما میزان آرایش یافتگی مولکولی الیاف شیمیایی یعنی الیاف بازیافته و الیاف مصنوعی را می توان در مراحل تولید و ریسندگی با روش هایی مثل حرارت، کشش و... تغییر داد.

در هنگام تولید الیاف شیمیایی، در عملیاتی بعد از تولید این الیاف به آنها حرارت داده می شود و تحت کشش قرار می گیرند که در این صورت مولکول های لیف به موازات محور لیف قرار می گیرند که بدین روش آرایش یافتگی الیاف افزایش یافته و در نتیجه خواص فیزیکی و مکانیکی آنها تغییر می کند (بهبود می یابد). برای مثال مقاومت آنها بیشتر شده و الیاف سخت تر می شوند. شکل ۶ نحوه قرار گرفتن مولکول ها در یک لیف قبل از کشش را نشان می دهد.

شکل ۶- نمایش حالت کشیده نشده و کشیده شده یک لیف

با اعمال کشش بر روی لیف نساجی، آرایش یافتگی مولکولی این الیاف بیشتر شده و تغییرات فیزیکی در این الیاف ایجاد می شود. چند نوع از تغییراتی که در اثر آرایش یافتگی مولکولی در الیاف به وجود می آیند عبارت اند از:

- ۱- با افزایش آرایش یافتگی مولکولی، میزان جذب رطوبت الیاف کاهش می یابد.
- ۲- آرایش یافتگی مولکولی الیاف سبب افزایش مقاومت کششی آنها می شود.
- ۳- با افزایش آرایش یافتگی مولکولی الیاف، شکنندگی آنها افزایش یافته و انعطاف پذیری آنها کاهش می یابد.
- ۴- آرایش یافتگی مولکولی الیاف سبب می شود که افزایش طول تا حد پارگی آنها کاهش یابد.

شکل ظاهری الیاف نساجی

شکل ظاهری الیاف یعنی منظر طولی و عرضی آنها و همچنین کیفیت سطحی آنها در خواص آنها بسیار مؤثر و مهم است. شکل ظاهری و کیفیت سطحی بعضی از الیاف به شرح زیر می باشد:

- ۱- الیاف پنبه: شکل طولی الیاف به صورت یک نوار با پیچ و تاب می باشد و مقطع عرضی آن به شکل لوبیا یا لوبیایی است.
- ۲- الیاف پشم: الیاف پشم مثل میل های هستند با مقطع تقریباً بیضی (از دایره تا بیضی) و سطح الیاف پشم دارای فلس هایی است که سر فلس ها به سمت نوک پشم می باشد. الیاف پشم دارای فر و موج هستند،

که سبب گرمی لباس‌های پشمی می‌شوند. ضمن اینکه فلس‌های روی سطح پشم عامل نمدی شدن پشم هستند. یعنی وقتی یک توده پشم را آغشته به آب گرم و مواد نرم‌کننده مثل صابون کنیم و توده پشم را به آرامی بمالیم، فلس‌های الیاف پشم در هم می‌روند و پشم یک حالت نمدی پیدا می‌کند.

۳- الیاف ابریشم: الیاف ابریشم دارای طول بلند هستند و چنان‌که پیش‌تر اشاره شده است این الیاف تنها لیف یکسره و فیلامنتی طبیعی هستند. این الیاف براق بوده و دارای جلایی خاص هستند و مقطع عرض آن به صورت مثلثی است.

۴- الیاف پلی‌استر: الیاف پلی‌استر الیافی مصنوعی هستند که با شکل طولی و سطح مقطع دلخواه قابل تولید هستند ولی بیشتر الیاف پلی‌استر یا سطح صاف و سطح مقطع دایره‌ای تولید می‌شوند.

۵- الیاف نایلون: الیاف نایلون نیز می‌توانند با شکل طولی و سطح مقطع دلخواه تولید شوند، ولی معمولاً به صورت صاف و با سطح دایره‌ای تولید می‌شوند.

۶- الیاف اکریلیک: این الیاف می‌توانند با مقطع دایره‌ای یا دمبلی تولید شوند و شکل سطح مقطع این الیاف بستگی به روش تولید این الیاف دارد که در فصل‌های آینده به آن پرداخته خواهد شد.

۷- الیاف و یسکوزیون: این الیاف معمولاً دارای سطح مقطع مضرس یا دندانه‌دار هستند.

لازم به توضیح است که شکل سطح مقطع الیاف در براقیت و جلای سطحی الیاف و نرمی و همچنین کیفیت تولید نخ آنها مؤثر است، و هرچه سطح مقطع الیاف به دایره‌ای نزدیک‌تر باشد زیر دست الیاف نرم‌تر می‌باشد.

خواص فیزیکی و مکانیکی الیاف نساجی

الیافی که در صنعت نساجی و تولید نخ و پارچه و پوشاک و... مورد استفاده قرار می‌گیرند باید دارای خواصی باشند که بتوانند نقش خود را در مواد و محصولات نساجی ایفا نمایند، و این خواص در صنعت نساجی کم و بیش در الیاف نساجی وجود داشته و بعضی الیاف از جهت برخی خواص بر دیگر الیاف برتری دارند. در اینجا برخی از خواص الیاف که در رفتار این الیاف و کیفیت محصولات ساخته شده از آنها اهمیت دارد اشاره می‌شود.

طول الیاف: طول الیاف یکی از ویژگی‌های مهم الیاف است. طول الیاف همان فاصله بین دو سر الیاف در حالت مستقیم بودن می‌باشد چنان‌که پیش‌تر اشاره شده است، الیاف به عنوان واحدهای ساختمانی نخ‌ها هستند که باید به صورت موازی در کنار هم قرار گرفته و تابیده شوند تا ساختمان نخ شکل بگیرد.

در صنعت ریسندگی، الیاف نساجی که در داخل عدل‌های الیاف و به صورت به هم فشرده هستند، باز شده و تمیز می‌شوند و الیاف کوتاه و ناخالصی‌ها از الیاف جدا شده و الیاف با طول مناسب در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند تا اینکه تابیده شده و به شکل نخ در آیند.

یکی از عوامل مؤثر در مقاومت، یکنواختی و میزان تاب لازم برای نخ، عامل طول الیاف مورد استفاده می‌باشد. هرچه طول الیاف بیشتر باشد سطح تماس الیاف با یکدیگر بیشتر شده، لذا نخ تولید شده مقاومت بیشتری خواهد داشت، همچنین با الیاف بلندتر نخ یکنواخت‌تری می‌توان تولید کرد، و با الیاف بلندتر می‌توان با تاب کمتری به استحکام لازم رسید. یعنی برای تولید یک نخ معین اگر از الیاف بلندتری استفاده شود می‌توان میزان تاب را کاهش داد در نتیجه بهره‌وری و صرفه اقتصادی بیشتر خواهد بود. البته باید توجه داشت که معمولاً الیاف بلندتر (به ویژه الیاف پنبه) دارای قیمت بالاتری هستند.

ظرافت الیاف: به میزان نازکی الیاف ظرافت گفته می شود. ظرافت عکس ضخامت است و ظرافت نشان دهنده نازکی و ضخامت نشان دهنده کلفتی آن است. هرچه یک لیف نازک تر یا قطر آن کمتر باشد ظرافت آن بیشتر است. ظرافت الیاف در کیفیت نخ و پارچه ای که از آنها ساخته می شوند تأثیر دارند. از الیاف ظریف تر می توان نخ های ظریف تر و پارچه های لطیف تر تولید کرد. همچنین چنانچه برای تولید یک نخ با نمره معین از الیاف ظریف تر استفاده شود برای دستیابی به مقاومت لازم برای آن نخ، می توان تاب کمتری به الیاف ظریف تر اعمال کرد. پارچه هایی که از الیاف ظریف تر تولید می شوند علاوه بر نرمی و انعطاف پذیری بیشتر دارای برق و جلای ویژه ای هستند و زیر دست آنها نیز بهتر می باشد.

ظرافت الیاف طبیعی در یک محدوده معینی است که بستگی به نژاد، منشأ تولید آنها و شرایط پرورش گیاه یا حیوان دارد، ولی ظرافت الیاف بازیافته و مصنوعی را می توان در حین تولید و براساس تقاضای مشتری تعیین و تولید نمود.

تجدد الیاف: به فر و موج الیاف تجد می گویند. در واقع مقدار تجد برابر اختلاف طول یک لیف در دو حالت آزاد و مستقیم شده می باشد. الیاف طبیعی معمولاً دارای تجد طبیعی هستند ولی الیاف شیمیایی را در هنگام تولید به صورت مصنوعی مجد می سازند. تجد الیاف برای تولید نخ لازم است و تجد الیاف سبب پری الیاف، چسبیدن الیاف به یکدیگر و پیوستگی تار عنکبوتی و فتیله در هنگام ریسندگی می شود.

جذب رطوبت الیاف: همه الیاف نساجی وقتی در محیط مرطوب قرار می گیرند رطوبت جذب می کنند و مقدار جذب رطوبت الیاف از محیط بستگی به جنس الیاف و اتم های تشکیل دهنده آنها دارد و به طور کلی جذب رطوبت بعضی از الیاف آنقدر ناچیز است که در عمل می توان میزان جذب آنها را در حد صفر در نظر گرفت، میزان رطوبت جذب شده الیاف علاوه بر جنس لیف به میزان رطوبت محیط نیز بستگی دارد. هرچه میزان رطوبت محیط بیشتر باشد، مقدار جذب رطوبت الیاف نیز افزایش می یابد. همان طور که یک لیف خشک در محیط مرطوب قرار بگیرد رطوبت جذب می کند، وقتی یک لیف مرطوب در محیط خشک قرار گیرد رطوبت از دست می دهد و میزان رطوبت جذب شده آن کاهش می یابد.

میزان جذب رطوبت الیاف در رفتار آنها به ویژه رفتار پارچه های لباسی بسیار مهم است. مثلاً هرچه میزان جذب رطوبت الیاف بیشتر باشد میزان تولید (شارژ) الکتریسیته ساکن آنها کمتر و راحتی لباس های تولید شده از آنها بیشتر خواهد بود.

جذب رطوبت سبب تغییر در خصوصیات فیزیکی الیاف نیز می شود. وقتی الیاف نساجی رطوبت جذب می کنند یا میزان جذب رطوبت آنها تغییر می کند خواص فیزیکی آنها مثل مقاومت، افزایش طول تا حد پارگی، قطر و ضخامت آنها تغییر می کند.

تورم الیاف نساجی: وقتی که الیاف نساجی رطوبت جذب می کنند، ابعاد آنها مثل قطر، ضخامت و طول و حجم آنها افزایش می یابد که به این پدیده تورم گفته می شود. وقتی که لیف رطوبت جذب می کند مولکول های آب جذب نواحی نامنظم و آمورف الیاف می شوند و در لابه لای مولکول های لیف قرار گرفته و سبب افزایش ابعاد و تورم الیاف می شوند. وقتی که الیاف رطوبت جذب می کنند و متورم می شوند، افزایش اندازه آنها در جهت طول به تورم طولی و افزایش اندازه در جهت قطر به تورم قطری معروف است. تورم طولی و قطری در الیاف نساجی یکسان نیست و معمولاً تورم قطری بیشتر از تورم طولی است، مگر در الیاف نایلون،

به طوری که در الیاف نایلون تورم طولی بیشتر از تورم قطری است.

جرم مخصوص الیاف: جرم مخصوص که جرم حجمی نیز نامیده می شود، عبارت است از مقدار جرم واحد حجم یک ماده یا لیف که بر حسب گرم بر سانتی متر مکعب سنجش و بیان می شود. جرم مخصوص همه الیاف نساجی به جز الیاف پلی اتیلن و پلی پروپیلن، بیشتر از ۱ یعنی بیشتر از جرم مخصوص آب است، و الیاف پلی اتیلن و پلی پروپیلن با داشتن جرم حجمی کمتر از ۱ وقتی در آب قرار می گیرند بر روی آن شناور می مانند.

هرگاه از دو نوع لیف که جرم حجمی آنها یکسان نیست، دو نخ با نمره یکسان ریسیده شود، نخی که از الیاف با جرم حجمی کمتری ریسیده شود، ضخیم تر و کلفت تر است.

خواص نوری الیاف: منظور از خواص نوری الیاف نساجی همان رفتار آنها در مقابل نور می باشد. نوری که بر سطح الیاف می تابد، بخشی از آن از سطح الیاف منعکس می شود و بخش دیگر وارد لیف می شود که قسمتی از نور وارده به داخل لیف از آن باز تابش شده و قسمت دیگر از آن عبور می کند. میزان انعکاس نور از سطح لیف و میزان باز تابش از داخل لیف و همچنین میزان عبور نور از لیف، همه بستگی به خواص نوری لیف دارند. خواص نوری الیاف از جنس های مختلف با یکدیگر متفاوت است. یکی از اثرات خواص نوری الیاف برق و جلای الیاف می باشد که مستقیماً بر جلا و درخشندگی نخ، پارچه، لباس و محصولات نساجی تأثیر دارد. نور، به ویژه نور خورشید می تواند اثرات مخرب بر الیاف نیز داشته باشد، مثلاً اشعه ماوراء بنفش (UV) موجود در نور خورشید می تواند به پیوندهای مولکولی بعضی از الیاف آسیب زده و آنها را بشکند و سبب تضعیف یا تخریب ساختمان مولکولی لیف گردد.

خواص الکتریکی الیاف: خواص الکتریکی الیاف نساجی از دو منظر قابل بررسی است یکی تولید یا شارژ الکتریسیته ساکن در الیاف و دیگری هدایت یا رسانایی الیاف.

– **الکتریسیته ساکن:** الکتریسیته ساکن معمولاً در اثر سایش یا مالش الیاف بر روی یکدیگر یا سایش با دیگر مواد در الیاف تولید می شود. اگر الکتریسیته ساکن تولید شده (شارژ شده) در الیاف به بیرون از الیاف هدایت نشود سبب دفع الیاف از یکدیگر شده و مواد نساجی و پارچه های دارای شارژ الکتریسیته ساکن پف کرده و حجم آن زیاد می شود و وقتی که با یک جسم رسانا تماس پیدا می کنند به همراه شوک و ضربه ناگهانی انتقال می یابد. بعضی مواقع انتقال الکتریسیته ساکن به همراه جرقه و صدا می باشد، این پدیده در محیط های گرم و مرطوب بیشتر دیده می شود.

– **هدایت الکتریکی:** هدایت الکتریکی عبارت است از میزان ظرفیت یا تمایل یک جسم برای عبور جریان الکتریکی. هدایت الکتریکی عکس مقاومت الکتریکی می باشد. هدایت الکتریکی الیاف نساجی برخلاف موادی مثل انواع فلزات بسیار پایین است ولی با عملیات شیمیایی ویژه و افزودن بعضی از مواد شیمیایی به الیاف نساجی می توان خاصیت هدایت الکتریکی آنها را افزایش داد. الیاف هادی الکتریسیته یا رسانای الکتریکی در پارچه های ویژه مثل پارچه های هوشمند مورد استفاده در مصارفی مثل پزشکی و نظامی و هوا و فضا به کار برده می شوند.

مقاومت کششی الیاف: مقاومت کششی الیاف عبارت است از پایداری الیاف در مقابل نیروی کششی. یکی

از اصلی ترین خواص الیاف، مقاومت کششی آنهاست، چون اگر یک لیف مقاومت کششی لازم را نداشته باشد نمی تواند به نخ تبدیل شود یا اینکه پارچه تولید شده از آن پایداری لازم را در مقابل انواع نیروها ندارد، وقتی که دو سر یک لیف را گرفته و به وسیله دستگاهی آن را تحت کشش قرار دهیم، طول لیف تحت کشش زیاد می شود و اگر نیرو وارده به لیف به تدریج افزایش یابد، طول لیف نیز به همراه افزایش نیروی کششی زیاد می شود، تا اینکه نیرو کششی وارده به حدی می رسد که لیف دیگر قادر به پایداری در مقابل نیرو وارده نیست و لیف پاره می شود. به حداکثر نیروی کششی که یک لیف می تواند تحمل کند، مقاومت یا استحکام کششی آن لیف گفته می شود.

مقاومت کششی الیاف از یک لیف به لیف دیگر متفاوت است. مقاومت الیاف به جنس و ضخامت آنها بستگی دارد. مقاومت کششی الیاف تحت اثرات محیط مثل گرما، سرما، نور خورشید و بعضی مواد شیمیایی و رطوبت تغییر می کند.

نمره الیاف: نمره الیاف نشان دهنده کلفتی و نازکی الیاف یا سبکی یا سنگینی آنهاست. نمره الیاف در واقع نسبت بین وزن و طول لیف یا برعکس را نشان می دهد. نمره لیف به دو روش سنجیده و بیان می شود. این دو روش عبارت اند از روش مستقیم و روش غیر مستقیم.

– **تعیین نمره الیاف به روش مستقیم:** در این روش جرم طول معینی از لیف به عنوان نمره آن در نظر گرفته می شود. در واحدهای سنجش مواد نساجی به روش مستقیم، واحدهای دنیر، تکس و میکروگرم بر اینچ برای بیان نمره الیاف به کار برده می شود. واحدهای دنیر تکس و میکروگرم بر اینچ به صورت زیر تعریف می شوند:

– **دنیر:** جرم ۹۰۰۰ متر لیف یا نخ بر حسب گرم، دنیر نامیده می شود. اگر نمره لیفی ۷ دنیر باشد، یعنی ۹۰۰۰ متر از این لیف، ۷ گرم جرم دارد.

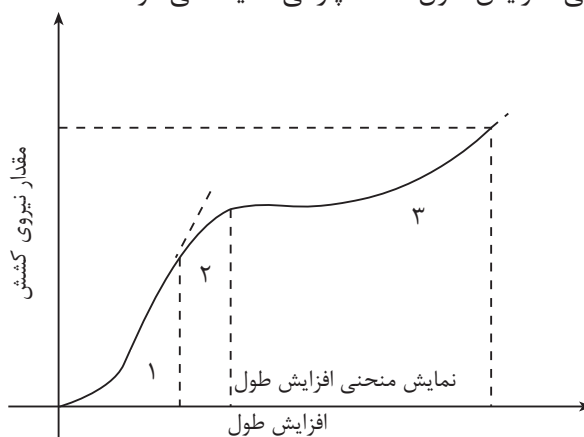
– **تکس:** تکس عبارت است از جرم ۱۰۰۰ متر لیف یا نخ بر حسب گرم. واحد تکس معمولاً برای بیان ظرافت یا نمره نخ به کار برده می شود. اگر نمره نخ ۲۴ تکس باشد، این بدان معنی است که هزار متر از این نخ ۲۴ گرم جرم دارد. تکس یکی از واحدهای دستگاه واحدهای بین المللی SI می باشد. چنان که اشاره شد واحد تکس برای بیان نمره نخ استفاده می شود و برای بیان نمره الیاف و رشته های ضخیم تر و سنگین تر مواد نساجی به ترتیب از واحدهای دسی تکس و کیلو تکس استفاده می شود.

– **دسی تکس:** عبارت است از جرم ۱۰/۰۰۰ متر یا ۱۰ کیلو متر نخ بر حسب گرم، اگر نمره لیف ۱۲ دسی تکس باشد یعنی ۱۰ کیلو متر از این جرم ۱۴ گرم لیف جرم دارد.

– **کیلو تکس:** عبارت است از جرم ۱ متر فتیله یا لایه الیاف بر حسب گرم. اگر نمره یک فتیله ۳۰ کیلو تکس باشد این بدان معنی است که جرم ۱ متر از این فتیله ۳۰ گرم است.

– **میکرو گرم بر اینچ:** عبارت است از جرم ۱ اینچ لیف بر حسب میکروگرم. ۱ اینچ برابر است با ۲/۵۴ سانتی متر و ۱ میکروگرم برابر است با ۰/۰۰۱ گرم. واحد میکروگرم بر اینچ معروف به میکرونر است و معمولاً برای الیاف پنبه به کار می رود. اگر نمره یک لیف پنبه ۵ میکرونر باشد، یعنی لیفی به طول ۱ اینچ دارای جرم ۰/۰۰۵ گرم می باشد.

اثر کشش بر الیاف: وقتی که الیاف تحت کشش قرار می‌گیرند یا کشیده می‌شوند، کشش وارده سبب افزایش طول لیف می‌شود یعنی با اعمال نیروی کششی به لیف طول لیف زیاد می‌شود، (شکل ۷) نمودار نیرو - افزایش طول یک لیف را نشان می‌دهد این نمودار در واقع نشان‌دهنده رفتار کششی آن لیف است. چنان‌که از روی این شکل دیده می‌شود، در مبدأ که نیروی وارده به لیف صفر است افزایش طول لیف نیز صفر است و با اعمال نیروی کششی، لیف افزایش طول می‌دهد و با افزایش نیرو وارده به لیف افزایش طول لیف نیز بیشتر می‌شود. از روی این شکل دیده می‌شود وقتی که نیروی وارده به لیف به تدریج زیاد می‌شود. نیروی متناظر با نقطه پارگی بر روی نمودار نیرو - افزایش طول، مقاومت پارگی یا استحکام لیف نامیده می‌شود و افزایش طول متناظر با نقطه پارگی، افزایش طول تا حد پارگی نامیده می‌شود.

شکل ۷- نمودار نیرو - افزایش طول الیاف

خاصیت ارتجاعی یا الاستیسیته الیاف: همه مواد تحت اثر نیرو کششی، افزایش طول می‌دهند و با حذف

نیرو کششی بخشی یا کل افزایش طول اعمال شده نیز از بین می‌رود و جسم افزایش طول یافته تقریباً یا دقیقاً به طول اولیه برمی‌گردد. بازگشت مواد به طول اولیه پس از حذف نیرو کششی را خاصیت ارتجاعی، الاستیسیته و یا خاصیت کشسانی می‌نامند. آن بخشی از افزایش طول الیاف که پس از حذف نیرو کششی بر می‌گردد به افزایش طول الاستیک یا افزایش طول بازگشت پذیر معروف است.

بازگشت پذیری طول در الیاف، نخ و پارچه بسیار مهم است. چون وقتی پارچه‌ای به عنوان لباس مورد استفاده قرار می‌گیرد لازم است پس از اعمال نیرو توسط اعضای بدن یا تغییر شکل بدن به حالت اول برگردد. البته بازگشت پذیری تغییر شکل پارچه به صورت آنی انجام نمی‌شود بلکه به صورت تدریجی و در طول زمان انجام می‌شود و بخشی از تغییر شکل در پارچه باقی خواهد ماند مثل جا انداختن سر زانو و باسن در شلوار و آرنج در کت و پیراهن.

افزایش طول ناشی از اعمال نیرو به یک لیف نساجی را بعد از حذف نیرو می‌توان به ۳ قسمت تقسیم کرد. قسمت اول از افزایش طول، بلافاصله بعد از حذف نیرو به حالت اول برمی‌گردد که به آن بازگشت آنی می‌گویند. بخشی از افزایش طول، بعد از حذف نیرو در طول زمان بر می‌گردد که به آن بازگشت تأخیری می‌گویند. قسمت سوم از افزایش طول، بعد از حذف نیرو هرگز به حالت اول بر نمی‌گردد، که به آن افزایش طول برگشت ناپذیر گویند.

افزایش طول تا حد پارگی الیاف: چنان که اشاره شده است، وقتی الیاف نساجی تحت نیروی کششی قرار می گیرند، طول آنها افزایش می یابد. با افزایش نیروی کششی، افزایش طول الیاف نیز بیشتر می شود و افزایش طول لیف تدریجاً به حدی می رسد که دیگر لیف در حال کشش تحمل افزایش طول بیشتر را ندارد و لیف پاره می شود. به حداکثر افزایش طولی که یک لیف می توان تا قبل از از پارگی تحمل کند، افزایش طول تا حد پارگی گویند. افزایش طول تا حد پارگی برای الیاف مختلف متفاوت است شرایط محیطی مثل حرارت و رطوبت بر روی افزایش طول تا حد پارگی الیاف تأثیر می گذارند.

الیاف گیاهی

الیاف گیاهی، الیافی هستند که از قسمت های مختلف گیاهان و نباتات به دست می آیند. منشأ الیاف گیاهی گیاهان یعنی طبیعت می باشد و این الیاف به صورت طبیعی به شکل لیف وجود دارند و همه الیاف گیاهی از سلولز که یک ماده پلیمر طبیعی است ساخته می شوند. مهم ترین لیف گیاهی لیف پنبه است که مصارف مختلفی نظیر لباس، پارچه های خانگی، پارچه های پزشکی و پارچه های صنعتی مختلف دارد. انواع الیاف گیاهی عبارت اند از الیاف دانه ای مثل پنبه، الیاف ساقه ای مثل کنف کتان و جوت، الیاف برگی مثل رامی و سیسال و الیاف میوه ای مثل نارگیل.

الیاف پنبه

پنبه از مهم ترین الیاف نساجی می باشد که مصارف زیادی در تولید پوشاک، پارچه های خانگی نظیر ملحفه، پرده حوله داشته و علاوه بر این ها مصارف فراوانی در تولید پارچه های مورد استفاده در کاربردهای پزشکی، نظامی فیلتراسیون و... دارد.

تاریخچه مصرف الیاف پنبه

از چندین قرن قبل از میلاد مسیح الیاف پنبه برای تولید البسه و پوشاک مورد استفاده قرار گرفته اند. شواهد باستان شناسی نشان می دهد که اولین بار الیاف پنبه توسط مصریان باستان و اهالی چین برای تولید پارچه مورد استفاده قرار گرفته اند و همچنین شواهدی یافت شده است که از قرن ها قبل از میلاد مسیح پنبه برای بافت پارچه در منطقه هندوستان استفاده می شده است. شواهد نشان می دهد که گیاه پنبه از آسیا و شمال آفریقا به اروپا برده و در آنجا کشت شده است. کشت الیاف پنبه در قرن چهاردهم میلادی در کشورهای اسپانیا و ایتالیا و قرن شانزدهم میلادی کشت آن در انگلستان متداول شده است. کشت پنبه از قدیم الایام در ایران مرسوم بوده است و پنبه زیر کشت در ایران از نژاد پنبه هندی بوده است. اگرچه دقیقاً مشخص نیست که اولین بار تولید نخ از الیاف پنبه در کدام منطقه از جهان آغاز شده است ولی شواهد تاریخی نشان می دهد که در هندوستان حدود ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح استفاده از الیاف پنبه برای تولید نخ رواج داشته است.

در سده ۱۷۰۰ میلادی شرکت های بزرگ بازرگانی اروپایی نظیر شرکت های فرانسوی، هلندی و انگلیسی واردات منسوجات پنبه ای از هندوستان را آغاز کردند. در این دوران صنایع کشور انگلستان در حال رشد بودند و صنعت ریسندگی الیاف پنبه و بافت پارچه های پنبه ای از هند به انگلستان برده شد به طوری که در پایان قرن هفدهم میلادی انگلستان به یکی از کشورهای صادرکننده منسوجات پنبه ای تبدیل شد. به تدریج کشت و استفاده از پنبه در دیگر کشورها نیز رواج یافت به طوری که اکنون در همه کشورهای جهان صنعت

ریسندگی پنبه و بافت پارچه‌های پنبه‌ای رواج دارد. البته کشت پنبه در کشورهای جهان به صورت یکسان رواج ندارد و بعضی از کشورها به عنوان صادرکننده پنبه و برخی دیگر به عنوان وارد کننده این الیاف به حساب می‌آیند.

کشت گیاه پنبه از دیر باز در ایران شروع شده و رواج یافته است الیاف پنبه تولیدی ایران در دهه‌های پیش بیش از مصرف کشور بوده و این الیاف به کشورهای دیگر صادر می‌شدند. ولی اکنون میزان تولید پنبه داخلی کفاف مصرف کارخانه‌های ریسندگی داخلی را نمی‌دهد بنابراین پنبه مورد نیاز صنایع ریسندگی کشور از پنبه وارداتی تأمین می‌شود. نژادهای مختلف از الیاف پنبه یعنی نژاد بومی و نژاد خارجی در ایران کشت می‌شود.

– نژاد بومی پنبه در ایران: این نژاد از پنبه از دیر باز در ایران کشت می‌شود و از نژادهای بومی آسیایی و هندی می‌باشد. پنبه بومی ایران در مقایسه با پنبه‌های مرغوب دارای کیفیت پایینی از نظر طول و قطر و رنگ می‌باشد. ولی در دهه‌های اخیر تحقیقات دامنه داری بر روی اصلاح نژاد پنبه بومی در ایران صورت گرفته است.

بوته نژاد پنبه بومی ایران دارای ارتفاعی ۱/۶-۱ متر بوده و دارای غوزه‌های کوچک است که طول الیاف آن حدود ۲۰-۱۸ میلی‌متر می‌باشد. که در طیف طول الیاف پنبه جزء الیاف کوتاه می‌باشد. سطح زیر کشت پنبه ایران عمدتاً در مناطق گلستان، خراسان، ورامین و آذربایجان می‌باشد.

– نژاد خارجی: حدود چهار دهه قبل کشت پنبه از نژاد خارجی به نام نژاد آپلند در کشور رایج شده است. نژاد پنبه آپلند در کشورهای آمریکا، روسیه و مصر و کشورهای اروپایی کشت می‌شود و از نظر کیفیت یعنی طول، ظرافت و رنگ یا سفیدی از نژاد پنبه بومی ایران برتری دارد. نژاد پنبه آپلند در اغلب مناطق کشت پنبه کشور نظیر خراسان گلستان فارس و کرمان کاشته می‌شود.

شرایط کاشت و ویژگی‌های گیاه پنبه

گیاه پنبه از نوع گیاه علفی و یکساله است که ارتفاع بوته آن از ۶۰ سانتی‌متر تا ۲ متر است. برگ پنبه پهن و در کناره‌ها دارای بریدگی‌هایی است. و گل آن به رنگ‌های سفید و صورتی است. الیاف پنبه در داخل میوه گیاه پنبه که غوزه نامیده می‌شود تشکیل یافته و رشد می‌کند. غوزه پنبه به شکل و اندازه گرد می‌باشد و دانه گیاه پنبه نیز در داخل غوزه شکل می‌گیرد و رشد می‌کند. الیاف پنبه به صورت توده‌ای به هم فشرده و متراکم در داخل غوزه و بر روی دانه‌های پنبه که پنبه دانه نامیده می‌شود شکل می‌گیرند. هر غوزه پنبه معمولاً حاوی ۱۵ پنبه دانه می‌باشد و بر روی هر پنبه دانه حدود ۲۰۰۰ لیف رشد می‌کند که مجموعاً از هر غوزه حدود ۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ لیف پنبه به دست می‌آید.

اما از نظر شرایط آب و هوایی پنبه در مناطق گرم و مرطوب کشت می‌شود. محیط و شرایط آب و هوایی شدیداً بر رشد گیاه پنبه و کیفیت الیاف به دست آمده از آن نظیر طول ظرافت رنگ و... تأثیر می‌گذارد. البته کیفیت الیاف پنبه علاوه بر شرایط آب و هوایی مزارع، به نژاد پنبه نیز بستگی دارد. مثلاً پنبه نژاد مصری بسیار شفاف و دارای طولی از ۳ تا ۵ سانتی‌متر می‌باشد و رنگ آن از قهوه‌ای روشن تا کرم قهوه‌ای می‌باشد. ولی پنبه نژاد هندی دارای طول لیفی در حدود ۲/۵ سانتی‌متر بوده و رنگ آن خاکستری تا قهوه‌ای است.

قبل از کشت، تخم پنبه را در آب می‌خیسانند تا آمادگی جوانه زدن را داشته باشد. تخم پنبه در بهار و در زمینی که به خوبی شخم زده شده باشد کاشته می‌شود. در مناطق کم باران مزارع پنبه آبیاری می‌شوند و برای جلوگیری از آسیب‌های آفت گیاه پنبه، مزارع پنبه سم‌پاشی می‌شوند. غوزه‌های پنبه معمولاً ۶۰-۴۵ روز

پس از گل دادن باز می شوند و الیاف به تدریج خشک شده و از داخل غوزه بیرون می آیند. شکل ۸ بوته و غوزه سفید را نشان می دهد.

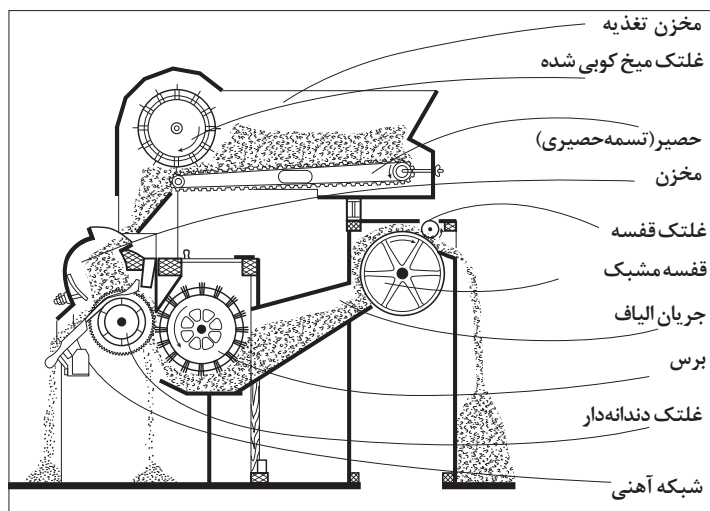
شکل ۸ - بوته و غوزه پنبه

پس از خشک شدن الیاف پنبه روی غوزه و بیرون آمدن آنها از لابه لای غوزه، الیاف پنبه رسیده است و باید برداشت شوند. لازم است یادآوری شود که الیاف روی همه غوزه ها به طور هم زمان نمی رسند لذا با توجه به رسیدن تدریجی الیاف روی غوزه ها چیدن پنبه یا «پنبه چینی» باید در چند مرحله انجام شود. بهتر است قبل از شروع بارندگی پنبه های رسیده از روی بوته ها چیده شوند، چون باران سبب تیره شدن رنگ الیاف پنبه شده و به کیفیت الیاف آسیب می زند علاوه بر این، شبنم نیز می تواند سبب لکه های زرد و قهوه ای بر روی الیاف پنبه شود. عمل برداشت پنبه به دو روش دستی و ماشینی می تواند انجام شود. هزینه برداشت دستی پنبه زیاد است ولی کیفیت پنبه چیده شده به روش دستی بهتر از پنبه با برداشت ماشینی است. در برداشت ماشینی پنبه ابتدا بر روی بوته های پنبه محلول شیمیایی کلرات منیزیم یا سیانید کلسیم پاشیده می شود و در نتیجه آغشته شدن بوته ها به این مواد برگ های گیاه پنبه به تدریج خشک شده و می افتند پاشیدن این مواد شیمیایی بر روی مزرعه پنبه حدود ۱۲-۱۰ روز قبل از برداشت ماشینی انجام می شود. در هر دو روش چیدن دستی و ماشینی، الیاف پنبه به همراه پنبه دانه از غوزه خارج و جمع آوری می شود. پس از برداشت پنبه و برای جداسازی پنبه دانه از الیاف پنبه از ماشین جین استفاده می شود. ماشین جین در واقع برای جداسازی پنبه از پنبه دانه بوده و به عملیات آن جین کردن گفته می شود.

جین کردن پنبه: هدف از جین کردن، جدا کردن پنبه دانه از الیاف پنبه است قبل از اختراع و ساخت ماشین جین، جدا کردن پنبه از پنبه دانه به وسیله دست انجام می شد. ولی اکنون این عمل و در مقیاس صنعتی و به وسیله ماشین های جین انجام می شود. دو نوع ماشین جین وجود دارد. این دو نوع عبارت اند از جین اره ای و جین تیغه ای ماشین جین اره ای بیشتر برای الیاف با طول کوتاه استفاده می شود و جین تیغه ای برای الیاف با طول بلند استفاده می شود.

اولین ماشین جین اره ای در سال ۱۷۹۳ به وسیله یک آمریکایی به نام ای. ویسی اختراع شده است. اساس کار این نوع ماشین استفاده از دو غلتک دوران کننده است که روی آنها با خارها یا دندانه هایی پوشیده شده است

که به صورت اره عمل می کنند. شکل ۹ نمای کلی یک ماشین جین اره ای را نشان می دهد. پنبه جین نشده بر روی تسمه نقاله الف ریخته می شود و پنبه با حرکت تسمه نقاله از زیر غلتک تغذیه عبور کرده و در مخزن ذخیره پ ریخته می شود الیاف پنبه به وسیله غلتک تغذیه پ و به صورت کنترل شده به اره های غلتک اره ای تغذیه می شوند. الیاف خالص پنبه به وسیله استوانه چرمی ث از دندانهای اره جدا می شوند و به کانال ج هدایت می شوند. الیاف پنبه جدا شده پس از عبور از میان غلتک های د و ذ به داخل مخزن ذخیره ریخته می شوند. پنبه های روی غلتک اره ای به وسیله میله های اجاقی از روی غلتک اره ای جدا شده و به داخل مخزن جمع آوری پنبه دانه ریخته می شود.

شکل ۹- نمای ترسیمی یک ماشین جین اره ای

پنبه دانه حاصل از ماشین جین به کارخانجات تولید خوراک دام یا کارخانجات روغن کشی حمل می شود و روغن تولید شده به مصرف خوراکی یا صنعتی نظیر تولید صابون و تفاله باقی ماند به مصرف خوراک دام می رسد. الیاف تمیز و جدا شده از پنبه دانه بعد از جمع آوری به صورت بسته های مکعب مستطیل شکل به نام

عدل بسته بندی شده و وارد انبار می شوند تا برای حمل به کارخانه های ریسندگی آماده شوند. شکل ۱۰ یک عدل پنبه را نشان می دهد وزن هر عدل پنبه ۲۲۰-۱۸۰ کیلو گرم می باشد. این عدل ها به وسیله بست های فلزی نواری یا مفتولی فشرده شده و بسته بندی می شوند و پس از حمل به کارخانه های ریسندگی و قبل از تغذیه این عدل ها به ماشین آلات ریسندگی، لازم است حداقل ۲۴ ساعت قبل بست های دور عدل باز شوند تا پنبه داخل عدل از حالت فشردگی خارج شده و با محیط اطراف سالن ریسندگی از نظر حرارت و رطوبت به تعادل برسد.

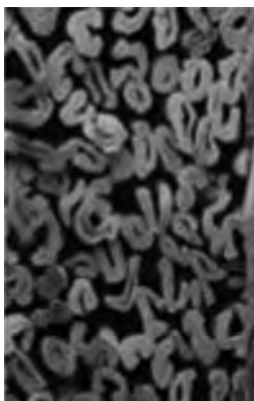

شکل ۱۰- عدل پنبه

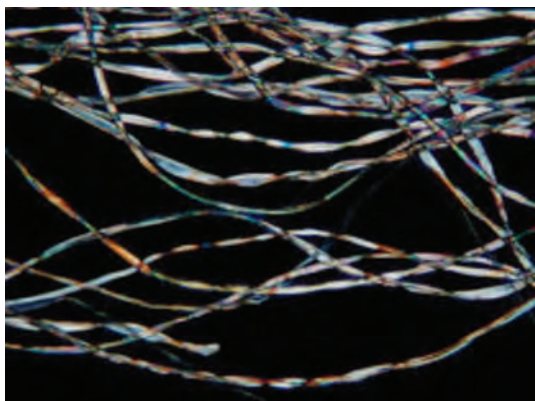
خصوصیات فیزیکی الیاف پنبه

پنبه لیفی تک سلولی است که یک سلول بلند دارد. ساختمان داخلی لیف پنبه یک ساختمان فیبریلی است که هر فیبریل از چند میکرو فیبرل تشکیل شده است. در داخل هر میکرو فیبریل نیز چندین مولکول پلیمر سلولز قرار دارند. این مولکول ها، فیبریل ها و میکرو فیبریل تقریباً موازی محور قرار دارند.

نمای طولی الیاف پنبه: الیاف پنبه به شکل نواری هستند که در طول دارای پیچ و تاب هستند شکل (۱۱). وقتی که الیاف پنبه در داخل غوزه باز نشده هستند به صورت یک میله یا لوله باریک صاف هستند که پیچ و تاب ندارد وقتی که غوزه باز می شود و لیف پنبه خشک می شود، به دلیل تغییرات کشش در قسمت های مختلف یک لیف، این الیاف در طول می پیچند و در آن پیچ و تاب ایجاد می شود.

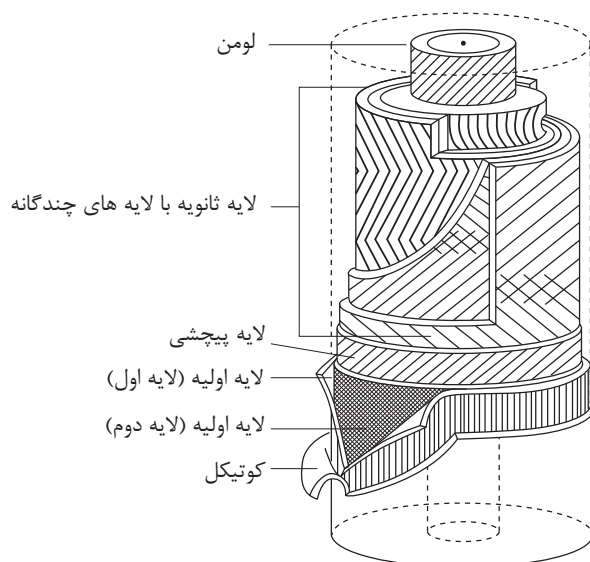
شکل ۱۲- نمای مقطع عرضی لیف پنبه

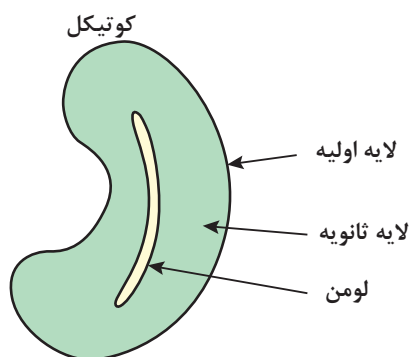
شکل ۱۱- نمای طولی پنبه

چنان که در (شکل ۱۲) دیده می شود، مقطع عرضی لیف پنبه قبل از خشک شدن به صورت یک لوله می باشد که دیواره ای تو پر دارد و مرکز آن به صورت یک حفره یا کانال سراسری توخالی است و این حفره سراسری مرکزی پنبه لومن نامیده می شود. لومن در واقع کانال رساندن مواد غذایی به سراسر لیف پنبه می باشد. وقتی که لیف پنبه خشک می شود، شکل تقریباً دایره ای مقطع لومن از بین می رود و دیواره داخلی الیاف پنبه به یکدیگر نزدیک می شود و مقطع عرضی الیاف پس از خشک شدن چنان که در شکل ۲-۵ دیده می شود به شکل لوبیا در می آید که اصطلاحات گفته می شود. شکل مقطع عرضی پنبه لوبیایی است. سطح مقطع عرضی یک لیف پنبه به سه قسمت زیر تقسیم می شود:

- ۱- **پوسته خارجی:** یک لایه نازک است که مثل غلافی سراسر لیف پنبه را در برمی گیرد و سطح آن به وسیله یک ماده مومی (واکسی) شکل پوشیده شده است این پوسته از لیف پنبه محافظت می کند. (شکل ۱۳)
- ۲- **لایه میانی:** لایه میانی در واقع در داخل پوسته خارجی قرار داشته و از جنس سلولز است و قسمت اصلی لیف پنبه را تشکیل می دهد. لایه میانی یک لیف پنبه در واقع به صورت لایه های متداخل هستند. (۱۳)

شکل ۱۳- اجزای لیف پنبه

شکل ۱۴- قسمت های مختلف مقطع عرضی لیف پنبه

- ۳- **مجرا یا کانال مرکزی یا لومن:** بخش لومن یک لیف پنبه از دو بخش دیگر سخت تر است. لومن در واقع مجرای مواد غذایی و آب برای لیف پنبه می باشد. وقتی که لیف پنبه خشک می شود مواد و مایعی که داخل لومن است خشک می شود و دیواره لومن به دلیل تغییرات کشش در سطوح داخلی لومن فرو می ریزد و علاوه بر تغییر شکل مقطع لیف به حالت لوبیایی، لیف پنبه پیچ می خورد و در طول دارای پیچ و تاب می شود. (شکل ۱۴)

– طول الیاف پنبه: یکی از عوامل مهم کیفیت و قیمت الیاف پنبه، طول این الیاف است. هرچه طول الیاف پنبه بیشتر باشد ظریفتر بوده و مقاومت آن بیشتر است، طول الیاف پنبه از نژادهای مرغوب مثل سی آیلند به ۶ سانتی متر هم می رسد. یکی از ملاک های مهم درجه بندی الیاف پنبه طول آنهاست درجه بندی الیاف پنبه براساس طول آنها به صورت زیر است:

– الیاف با طول بلند: ۶-۴ سانتی متر

– الیاف با طول متوسط: ۴-۲ سانتی متر

– الیاف با طول کوتاه: ۲-۱ سانتی متر

هر چه طول الیاف پنبه بیشتر باشد نخ ظریف تر و یکنواخت تری می توان از آن تهیه کرد. معمولاً برای بیان طول الیاف پنبه طول متوسط را در نظر می گیرند و برای تنظیم ماشین آلات رسیدگی طول مؤثر الیاف را به حساب می آورند.

– ظرافت الیاف پنبه: ظرافت الیاف پنبه نشان دهنده کلفتی و نازکی آنهاست قطر الیاف پنبه $\frac{1}{45} - \frac{1}{25}$ میلی متر است ولی ظرافت الیاف بر حسب میکرومتر میکرون یا میکروگرم در اینچ بیان می شود واحد میکروگرم در اینچ نشان دهنده جرم یک لیف پنبه به طول یک اینچ بر حسب میکروگرم می باشد.

– جرم حجمی الیاف پنبه ۱/۵۴ گرم بر سانتی متر مکعب می باشد.

– رنگ الیاف پنبه: بهترین الیاف پنبه از نظر رنگ، پنبه سفید و کرم مایل به روشن است، اما الیاف پنبه به رنگ های کرم زرد و قهوه ای در طبیعت یافت می شوند باید توجه داشت که رنگ الیاف پنبه علاوه بر نژاد پنبه به شرایط آب و هوایی و خاک مزرعه پنبه بستگی دارد.

اگر پنبه در مناطق خشک کشت شود معمولاً الیاف آن به رنگ سفید می باشد. البته این نوع پنبه در اثر وجود گرد و غبار در هوا ممکن است به رنگ تیره یا خاکستری در آیند که در این صورت پس از عملیات پنبه جین کردن (پاک کنی) و جدا کردن گرد و غبار، رنگ پنبه به حالت سفید برمی گردد. همچنین آب باران و رطوبت زیاد پنبه بر روی غوزه سبب تغییر رنگ پنبه به آبی روشن و گاهی اوقات سبب کدورت و تیرگی رنگ پنبه خواهد شد. سرما و یخبندان سبب ایجاد لکه های زرد رنگ در الیاف پنبه می شوند. از نظر قیمت هرچه الیاف پنبه سفیدتر و رنگ آنها روشن تر باشد، دارای قیمت بیشتری هستند. باید توجه داشت که در صنعت رسیدگی برای یکنواختی نخ و کالای تولیدی از پنبه مثل انواع پارچه و پوشاک، معمولاً الیاف پنبه با درجات کیفیت متفاوت را با درصدهای معینی با یکدیگر مخلوط می کنند سپس الیاف مخلوط شده را به نخ تبدیل می کنند.

– رسیدگی الیاف پنبه: الیاف پنبه موجود بر روی یک غوزه یا غوزه های مختلف به یک اندازه رشد نمی کنند بنابراین میزان تکامل رشد الیاف مختلف با یکدیگر متفاوت است. به مقدار تکامل رشد الیاف پنبه که بستگی به میزان رشد دیواره لیف پنبه یا ضخامت دیواره لیف پنبه دارد رسیدگی می گویند. در الیاف پنبه هرچه دیواره لیف پنبه رشد بیشتری داشته باشد و نسبتاً ضخامت و مساحت دیواره به کل مساحت مقطع عرضی لیف بیشتر شده باشد لیف رسیده تر و مرغوب تر است الیاف پنبه از نظر رسیدگی به سه دسته تقسیم می شوند:

۱- الیاف رسیده: الیافی هستند که دیواره لیف کاملاً رشد کرده و در حالت تورم ناشی از رطوبت حدود ۵۰-۸۰ درصد از سطح لیف مربوط به سطح مقطع دیواره می‌باشد.

۲- الیاف نارس: الیافی هستند که رشد دیواره آنها کامل نشده و در حالت تورم ناشی از رطوبت ۳۰-۴۵ درصد از سطح مقطع لیف به سطح مقطع دیواره اختصاص دارد.

۳- الیاف مرده: الیافی هستند که در جریان رشد دچار مشکل شده، دارای طولی کوتاه هستند، و در حالت تورم ناشی از رطوبت دیواره لیف فقط تا ۲۵ درصد از سطح مقطع لیف را تشکیل می‌دهد. همواره حدود ۵ درصد از الیاف موجود در یک غوزه از الیاف نارس می‌باشند. لذا وجود توده یا محموله‌ای از الیاف پنبه بدون الیاف نارس غیرقابل تصور می‌باشد.

الیاف پنبه نارس براق هستند و در بین الیاف رسیده کاملاً با چشم قابل تشخیص هستند. الیاف نارس مقاومت کمتری نسبت به الیاف رسیده دارند و پیچ و تاب آنها نیز کمتر است علاوه بر این جذب رطوبت الیاف نارس نسبت به الیاف رسیده کمتر بوده و در نتیجه این پدیده سبب جذب رنگ کمتر الیاف نارس شده و بنابراین نایک‌واختی رنگ‌رزی در کالاهای پنبه‌ای ایجاد خواهد شد.

یکی دیگر از معایب الیاف نارس تمایل آنها به ایجاد نپ می‌باشد، وقتی یک لیف به دور خود می‌پیچد، یک گلوله کوچک بهم فشرده را تشکیل می‌دهد که به آن نپ می‌گویند. نپ به عنوان عیب در نخ یا پارچه به حساب می‌آید. چون نپ علاوه بر اینکه در استحکام نخ سهمی ندارد در رنگ‌رزی نیز به عنوان عامل منفی به حساب می‌آید. چون نپ، بیشتر از الیاف نارس تشکیل می‌شود و از آنجا که رنگ‌پذیری آنها کم است پس نپ به صورت نقاط کم‌رنگ در کالای رنگ‌رزی شده خود را نشان می‌دهد.

- خاصیت ارتجاعی یا بازگشت‌پذیری الیاف پنبه

الیاف پنبه الیافی غیرکشسانی و غیرالاستیک و سخت می‌باشند و خاصیت ارتجاعی خوبی ندارند و وقتی که تحت کشش قرار می‌گیرند و افزایش طول می‌دهند به راحتی به طول اولیه بازمی‌گردند.

- جذب رطوبت الیاف پنبه: جذب رطوبت الیاف پنبه خوب است و این الیاف در شرایط استاندارد یعنی ۶۰ درصد رطوبت نسبی و دمای ۲۰ درجه سانتی‌گراد حدود ۸/۵ درصد رطوبت جذب می‌کنند. هرچه رطوبت نسبی محیط بیشتر باشد جذب رطوبت الیاف پنبه نیز بیشتر می‌شود.

- تورم الیاف پنبه: وقتی که الیاف پنبه رطوبت جذب می‌کنند ابعاد آنها زیاد می‌شود. به افزایش ابعاد الیاف در اثر جذب رطوبت تورم گویند. تورم الیاف به صورت افزایش در قطر، مساحت سطح مقطع و افزایش طول ظاهر می‌شود. الیاف متورم وقتی که خشک می‌شوند و رطوبت خود را از دست می‌دهند به حالت اول برمی‌گردند.

- مقاومت کششی الیاف: پنبه از الیاف نسبتاً مقاوم می‌باشد مقاومت تا حد پارگی الیاف پنبه ۳-۵ گرم بر دنیر می‌باشد جذب رطوبت بر روی مقاومت الیاف پنبه تأثیر می‌گذارد، یعنی جذب رطوبت سبب افزایش استحکام و مقاومت لیف پنبه می‌شود. مقاومت الیاف پنبه در حالت مرطوب ۲۰-۳۰ درصد بیشتر از مقاومت الیاف پنبه در حالت خشک است. مقاومت کششی الیاف پنبه بر روی مقاومت نخ و پارچه حاصل از این الیاف تأثیر می‌گذارد. هرچه مقاومت الیاف پنبه بیشتر باشد مقاومت نخ و پارچه تولید شده از این الیاف بیشتر است.

– افزایش طول الیاف پنبه: وقتی که یک لیف پنبه تحت نیروی کششی قرار می گیرد، طول آن زیاد می شود و هرچه نیرو کششی وارده بیشتر شود، افزایش طول لیف پنبه نیز بیشتر می شود. وقتی که نیروی کششی وارده به یک لیف پنبه به تدریج زیاد می شود، افزایش طول لیف پنبه نیز به تدریج و متناسب با نیروی کششی وارده زیاد می شود، در جریان افزایش تدریجی نیروی کششی وارده به یک لیف پنبه، افزایش طول لیف پنبه به جایی می رسد که دیگر لیف پنبه تحمل افزایش طول بیشتری را ندارد و لیف پنبه پاره می شود. به حداکثر افزایش طولی که یک لیف می تواند تحمل کند و پس از آن لیف پاره می شود افزایش طول تا حد پارگی می گویند.

افزایش طول تا حد پارگی الیاف پنبه به رطوبت جذب شده توسط این الیاف بستگی دارد. جذب رطوبت الیاف پنبه سبب انعطاف پذیری این الیاف شده و در نتیجه افزایش طول تا حد پارگی این الیاف در حالت مرطوب بیشتر از حالت خشک است.

– اثر عوامل خارجی بر الیاف پنبه: عوامل خارجی می توانند بر روی الیاف تأثیرگذار باشند. اثرات این عوامل می تواند بر روی خواص الیاف پنبه نظیر رنگ، مقاومت و افزایش طول تا حد پارگی تأثیر داشته باشد. اثرات عوامل خارجی بر روی پنبه می تواند به صورت آنی یا تدریجی باشد. مثلاً انحلال الیاف پنبه در اسیدها به صورت آنی ولی اثر نور بر روی الیاف پنبه به صورت تدریجی بوده و اثر مخرب نور در طول زمان اتفاق می افتد.

– اثر حرارت بر الیاف پنبه: مقاومت الیاف پنبه در مقابل حرارت بسیار عالی است. هرگاه الیاف پنبه طی ساعت ها در معرض حرارتی حدود ۱۲۰ درجه سانتی گراد قرار گیرند، رنگ الیاف متمایل به زردی می شود و اگر الیاف پنبه در معرض دمای ۱۵۰ درجه قرار گیرند پس از چند ساعت تجزیه می شوند اگر پنبه در معرض دمای ۲۴۰ درجه قرار گیرد، بعد از چند دقیقه از بین می رود. پنبه در مجاورت با هوا آتش می گیرد و می سوزد.

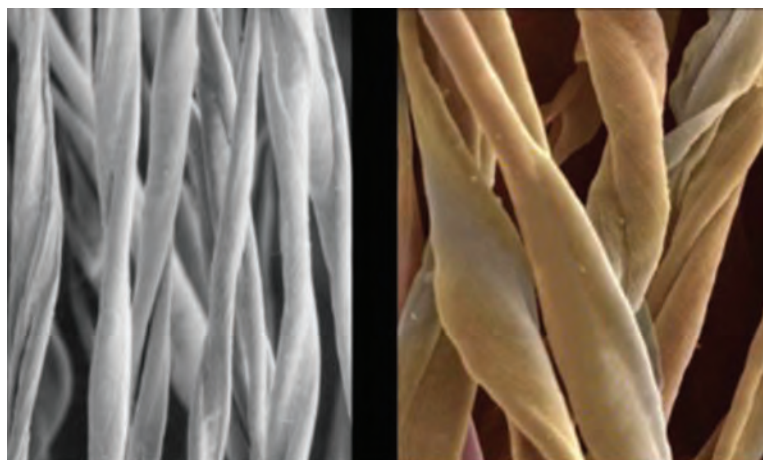
– اثر نور خورشید بر الیاف پنبه: هرگاه الیاف پنبه در معرض نور خورشید قرار گیرند به تدریج مقاومت این الیاف کاهش یافته و رنگ آنها متمایل به زرد می شود الیاف پنبه بیشتر در اثر اشعه ماورای بنفش و امواج اشعه های با طول کوتاه موجود در نور خورشید آسیب می بیند و کیفیت خود را از دست می دهد.

– اثر زمان بر الیاف پنبه: اگر الیاف پنبه به خوبی انبار شوند مقاومت آنها به مقدار جزئی کاهش می یابد. اگر ۵۰ سال از عمر پنبه بگذرد کیفیت این پنبه فقط به مقدار جزئی با کیفیت پنبه نو تفاوت پیدا خواهد کرد.

– اثر الکتریسیته بر الیاف پنبه: الیاف پنبه هدایت الکتریکی مناسبی از خود نشان می دهند ولی اگر جذب رطوبت این الیاف یا همان رطوبت بازیافته آنها کم باشد هدایت الکتریکی آنها نیز کم می شود. به دلیل هدایت خوب الکتریکی پنبه این الیاف شارژ الکتریسیته ساکن را به راحتی از خود عبور می دهند و این پدیده با وجود رطوبت الیاف پنبه و وجود نمکها در این الیاف می باشد. وجود نمکها در الیاف پنبه سبب هدایت الکتریکی خوب آنها می شوند.

– خواص شیمیایی الیاف پنبه: وقتی که الیاف پنبه از روی بوته چیده می شوند حاوی ۹۴ درصد سلولز خالص هستند و ۶٪ باقی مانده شامل مواد غیر سلولزی می باشد. هنگام شست و شو مراحل مختلف و سفیدگری

کالای پنبه‌ای، قسمت عمده مواد غیر سلولزی از پنبه جدا و خارج می‌شود و سلولز خالص در پنبه تا ۹۹ درصد می‌رسد. وقتی که پنبه سفیدگری می‌شود و تحت عملیات شست‌وشو قرار می‌گیرد، ناخالصی‌ها از سلولز جدا شده و ضمن سفید شدن لیف پنبه مقاومت و جذب رطوبت این لیف نیز افزایش می‌یابد. الیاف پنبه طبیعی حاوی مقداری چربی طبیعی و واکس می‌باشند که این چربی سبب می‌شود تا عملیات ریسندگی الیاف پنبه با اشکال کمتری انجام شود، لذا این چربی طبیعی پنبه در هنگام ریسندگی و تولید نخ و همچنین بافندگی و تولید پارچه بر روی پنبه باقی می‌ماند تا پس از تولید پارچه و مرحله تکمیل ضمن شست‌وشو و سفیدگری پارچه چربی طبیعی پنبه از پارچه پنبه‌ای زدوده شود. مقاومت الیاف پنبه در مقابل مواد شیمیایی که در مصارف و عملیات معمولی بر روی پنبه مورد استفاده قرار می‌گیرند بسیار بالا است برای مثال در شست‌وشوی پارچه‌ها و لباس‌های پنبه‌ای که از مواد سفید کننده ملایم و معمولی استفاده می‌شود اگر این مواد سفید کننده به درستی مورد استفاده قرار گیرند آسیبی به پارچه‌های پنبه‌ای نمی‌زنند. به هر حال موارد سفید کننده نسبتاً قوی مثل آب اکسیژنه و محلول‌های کلردار اگر همیشه برای شست‌وشوی البسه و پارچه‌های پنبه‌ای مورد استفاده قرار گیرند به مقاومت پارچه‌ها آسیب زده و استحکام آنها را کاهش می‌دهند. اسیدهای گرم و رقیق و اسیدهای سرد و غلیظ سبب تخریب و تجزیه الیاف پنبه می‌شوند. ولی محلول‌های اسیدی سرد و رقیق اگر به مدت کوتاه بر روی کالای پنبه‌ای مورد استفاده قرار گیرند و سایر مواد قلیایی مثل انواع صابون‌ها و شوینده‌های لباس و پارچه اثر مخرب و زیان بار بر روی کالاهای پنبه‌ای ندارند. در شکل ۱۵ رنگ الیاف پنبه قبل و بعد از سفیدگری را مشاهده می‌کنید.

پنبه سفیدگری شده

پنبه خام

شکل ۱۵- الیاف پنبه قبل و بعد از سفیدگری

مصرف الیاف پنبه

هزاران سال است که از پنبه برای تولید پارچه و لباس استفاده می شود. پنبه از نظر مصرف نساجی لیف بسیار ارزشمند است که تا کنون و با وجود تولید انواع الیاف مصنوعی هنوز هیچ لیف طبیعی و مصنوعی نتوانسته است جایگزین لیف پنبه شود. خصوصیات و ویژگی های منحصر به فرد الیاف پنبه مثل محدودیت کم جغرافیایی برای کشت پنبه، قیمت مناسب این الیاف، سبکی، نرمی، خنکی، جذب رطوبت مناسب و دوام و استحکام این الیاف سبب می شود که پنبه جایگاه خود را در مصارف منسوجات حفظ نماید.

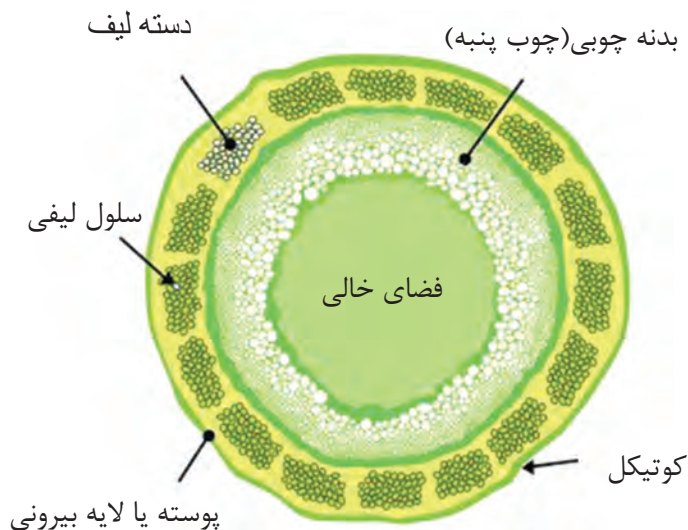
الیاف پنبه علاوه بر مصرف در انواع پوشاک مثل لباس های رو، پیراهن، کت و شلوار، کت و دامن، و انواع لباس های زیر، مصارف گوناگونی در منسوجات خانگی نظیر انواع حوله ها، ملحفه ها، رختخواب ها، و... دارند. علاوه بر مصارف پوشاک و منسوجات خانگی، پارچه های پنبه مصارف مختلفی در انواع منسوجات صنعتی و فنی دارند. از مصارف مهم منسوجات پنبه ای، منسوجات پزشکی و انواع لباس های ویژه نظیر لباس های ضد آتش و شعله می باشند که برای لباس افرادی که در مقابل آتش و مواد مذاب کار می کنند قابل استفاده می باشند.

کتان

کتان نیز مثل پنبه لیفی است گیاهی، ماده تشکیل دهنده آن سلولز می باشد. الیاف کتان از ساقه گیاه کتان استخراج می شوند گیاه کتان یک گیاه یک ساله بوده و هر ساله کاشته می شود. طول ساقه کتان حدود ۱۲۰ سانتی متر و قطر آن ۴-۱/۵ میلی متر بوده و در بالای ساقه شاخه های متعددی وجود دارد که بر روی این شاخه ها گل هایی به رنگ های سفید، قرمز، بنفش و آبی دیده می شود. این گیاه در هوای معتدل و مرطوب رشد می کند و رشد این گیاه در هوای بارانی بسیار خوب است. گیاه کتان در فصل بهار و اغلب در اردیبهشت کاشته می شود و مدت رشد آن ۳ ماه می باشد. گیاه کتان دهه ها قبل در استان های شمالی کشور کشت می شده ولی اکنون کاشت و پرورش کتان در کشور تقریباً منسوخ شده است. کیفیت الیاف کتان به ویژگی های خاک و کشت

گیاه و همچنین به شرایط آب و هوایی بستگی دارد میزان ناخالصی های الیاف کتان نسبتاً از ناخالصی های الیاف پنبه بیشتر است.

از نظر ساختمان داخلی مشاهدات به وسیله اشعه ایکس نشان می دهد که آرایش مولکولی در ساختمان لیف کتان بسیار بیشتر از آرایش مولکولی الیاف پنبه می باشد و میزان کریستالی الیاف کتان بیشتر از الیاف پنبه است. (شکل ۱۶) سطح مقطع ساقه گیاه حاوی الیاف کتان را می بینید.

شکل ۱۶- سطح مقطع ساقه گیاه حاوی الیاف کتان

– ریتینگ یا جداسازی الیاف از ساقه گیاه کتان: الیاف کتان در داخل پوست ساقه گیاه کتان هستند و پوست گیاه به طور نسبتاً محکمی به قسمت چوبی ساقه چسبیده است. برای جداسازی پوست گیاه از قسمت چوبی ساقه، گیاه کتان را پس از برداشت از مزرعه در داخل آب قرار می‌دهند تا شیر به صمغ بین پوست و قسمت چوبی ساقه در داخل آب حل شده و بتوان به راحتی پوست را از ساقه جدا کرد. عمل ریتینگ یا جداسازی الیاف از ساقه گیاه کتان به روش‌های مختلفی می‌تواند انجام شود. این روش‌ها عبارت‌اند از: روش استخری، روش حوضچه، روش جریان آب، روش شب‌نم و روش شیمیایی، این روش‌ها در زیر توضیح داده شده‌اند

۱- روش استخری: در این روش گیاه را پس از برداشت از مزرعه در داخل استخری که دارای آب ساکن است می‌ریزند و گیاه کتان به مدت ۲-۳ هفته در داخل استخر باقی می‌ماند سپس آب استخر خارج می‌شود و همچنان گیاه در داخل استخر می‌ماند تا خشک شود و پس از خشک شدن، ساقه‌های خشک شده برای عملیات بعدی و جداسازی الیاف از روی قسمت چوبی ساقه به محل مربوطه حمل می‌شود.

۲- روش حوضچه‌ای: در این روش از یک حوضچه بتونی استفاده می‌شود و ساقه‌های گیاه کتان در داخل آب حدود ۳۰ درجه این حوضچه خیس‌انده می‌شوند. در روش حوضچه‌ای می‌توان شرایط ریتینگ را کنترل کرد. روش حوضچه‌ای یک روش مدرن و جدید ریتینگ است و الیاف حاصل از این روش دارای کیفیت بهتری نسبت به دیگر روش‌های ریتینگ می‌باشد.

۳- روش جریان آب: در این روش از آب جاری برای ریتینگ استفاده می‌شود و ساقه‌های گیاه کتان به مدت چند هفته در داخل نهر یا جوی که در داخل آن آب جریان دارد قرار داده می‌شود. در این روش، جریان آب باعث می‌شود که عملیات ریتینگ و تخمیر شیر گیاه به‌کندی انجام شود اما مزیت این روش آن است که از بوی نامطبوع آب جلوگیری می‌شود، در حالی که عملیات ریتینگ به روش استخری، حوضچه‌ای و شب‌نم دارای بوی نامطبوعی است که ناشی از تخمیر شیر و صمغ گیاه کتان می‌باشد.

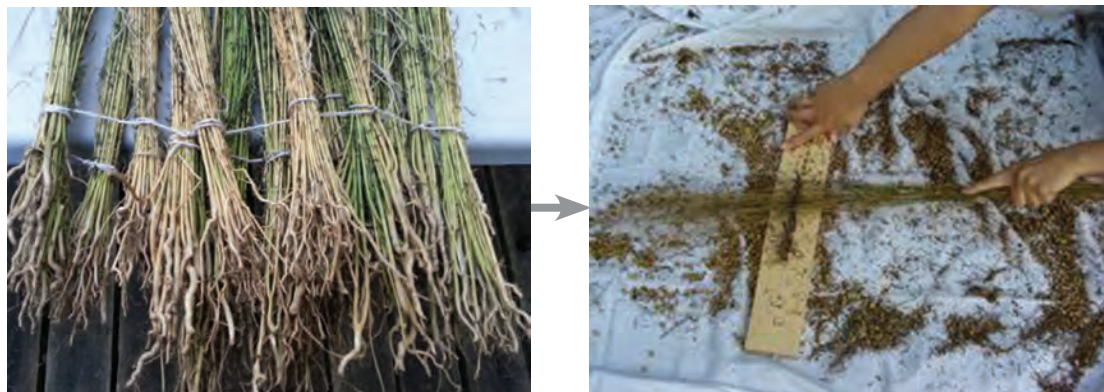
۴- روش شب‌نم: در این روش عمل ریتینگ گیاه با قرار دادن آن در فضای باز و پخش کردن آن بر روی سطح زمین و در نهایت خیس‌اندن به وسیله شب‌نم و باران و در طول چند هفته انجام می‌شود. از آنجا که در این روش عمل ریتینگ طولانی است، لذا الیاف روی ساقه تغییر رنگ داده و به قهوه‌ای می‌گیرند. این روش در مناطقی که آب کم می‌باشد به کار برده می‌شود. در این روش علاوه بر تغییر رنگ الیاف به قهوه‌ای، به دلیل مدت طولانی ماندن گیاه در فضای باز، الیاف از نظر استحکام و مقاومت ضعیف می‌شوند. روش شب‌نم عمدتاً در کشورهای اروپای شرقی و روسیه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۵- روش شیمیایی: در این روش از مواد شیمیایی برای ریتینگ و تخمیر یا حل کردن صمغ و شیر گیاه استفاده می‌شود. در ریتینگ شیمیایی کتان را در داخل حوضچه‌ای حاوی محلول کربنات سدیم، سود سوزآور یا اسیدهای رقیق معدنی قرار می‌دهند. کوتاه‌ترین عملیات ریتینگ به ریتینگ شیمیایی مربوط می‌شود که فقط حدود چند ساعت به درازا می‌کشد. در این روش برای جلوگیری از آسیب دیدگی الیاف باید عملیات را به خوبی کنترل کرد.

روش ریتینگ شیمیایی به ندرت مورد استفاده قرار می‌گیرد. دلیل عمده عدم استقبال از به کارگیری ریتینگ شیمیایی بالا بودن هزینه آن و نداشتن صرفه اقتصادی نسبت به روش‌های بیولوژیک می‌باشد.

– جداسازی الیاف از ساقه کتان: بعد از اینکه عملیات ریتینگ گیاه کتان به پایان رسید ساقه‌های کتان را در فضای آزاد قرار می‌دهند تا خشک شود پس از خشک شدن، ساقه‌های کتان را طوری کنار هم قرار

می دهند که ساقه ها به موازات هم باشند. سپس ساقه های کتان را به صورت دسته های موازی به ماشین جداکننده الیاف تغذیه می کنند. با تغذیه ساقه های کتان به این ماشین، ساقه ها از میان غلتک های فلزی و چوبی عبور کرده و قسمت چوبی ساقه خرد شده و از الیاف جدا می شود. سپس الیاف در جلوی ماشین جمع آوری می شوند. شکل ۱۷ نحوه خرد کردن ساقه به روش دستی را نشان می دهد.

شکل ۱۷- نحوه خرد کردن ساقه به روش دستی

پس از خرد کردن قسمت های چوبی از الیاف، هنوز بعضی از قسمت های چوبی کوچک و ریز بر روی الیاف هستند، لذا برای جداسازی این ذرات چوبی و دیگر ناخالصی ها و جدا کردن الیاف از یکدیگر، الیاف خارج شده از ماشین جداکننده الیاف از ساقه را به ماشین شانه تغذیه می کنند. در ماشین شانه، علاوه بر جداسازی ناخالصی ها از الیاف، الیاف نازک و الیاف ضخیم از یکدیگر جدا می شوند و الیاف موازی یکدیگر می شوند. در مرحله شانه زنی دو نوع الیاف استخراج می شوند که عبارت اند از الیاف بلند و الیاف کوتاه. الیاف بلند که شکسته نشده اند برای تولید پارچه مورد استفاده قرار می گیرند و الیاف کوتاه به دست آمده از مرحله شانه زنی مجدداً تحت عملیات شانه زنی ویژه و کاردینگ قرار می گیرند تا ضمن موازی شدن الیاف و خروج ناخالصی ها، برای تولید نخ آماده شود.

در شکل ۱۸ تصویر الیاف کتان را در مراحل مختلف می بینید. این شکل مراحل آماده سازی کتان پس از خرد شدن را نشان می دهد.

شکل ۱۸- تصویر الیاف کتان پس از انجام مراحل مختلف

— خصوصیات الیاف کتان: بعد از مرحله شانه‌زنی طول‌های مختلفی در الیاف به چشم می‌خورد، یعنی الیافی با طول چند سانتی‌متر تا الیافی به طول ۹۰ سانتی‌متر، ولی بهترین طول برای الیاف کتان بین ۴۰ تا ۶۰ سانتی‌متر می‌باشد.

رنگ الیاف کتان بستگی به روش ریتینگ مورد استفاده دارد. الیافی که به روش ریتینگ شبنم تهیه شده باشند، شبنم و باران در مرحله ریتینگ سبب تیره شدن رنگ کتان شده و رنگ الیاف کتان به قهوه‌ای می‌گراید. الیاف کتان معمولاً شفاف و نرم هستند و هرچه خروج ناخالصی‌ها مثل قسمت ترد پوست یا چربی گیاهی از الیاف بیشتر باشد، رنگ الیاف کتان شفاف‌تر می‌شود. بهترین نوع الیاف کتان معمولاً در اروپا نظیر کشورهای فرانسه، ایتالیا، ایرلند و بلژیک پرورش داده می‌شوند.

مقطع طولی الیاف کتان در زیر میکروسکوپ به صورت یک استوانه صاف یا مارپیچی دیده می‌شود و مثل الیاف پنبه به صورت روبان نیست. ضخامت الیاف کتان در طول لیف یکسان نیست و ضخامت در طول متغیر است. مشاهده مقطع عرضی لیف کتان نشان می‌دهد که لیف کتان نیز همچون لیف پنبه در مرکز دارای کانال یا لومن است.

نواحی کریستالی در الیاف کتان بیشتر از الیاف پنبه است و مقاومت الیاف کتان نیز بیشتر از الیاف پنبه می‌باشد. رنگ‌رزی کتان معمولاً بعد از بافت و به صورت پارچه انجام می‌شود، و روش رنگ‌رزی کتان مشابه رنگ‌رزی پارچه‌های پنبه‌ای است.

قابلیت افزایش طول الیاف کتان کم است و اگر تحت کشش قرار گیرند و افزایش طول دهند، بعد از حذف نیروی کششی، تمایل دارد که به طول اولیه برگردد. الیاف کتان نسبت به الیاف پنبه سخت‌تر هستند و مقاومت خمشی آنها نیز نسبت به پنبه بیشتر است.

جذب رطوبت الیاف کتان بیشتر از پنبه و حدود ۱۲ درصد می‌باشد. با جذب رطوبت، مقاومت الیاف کتان تا ۲۰ درصد افزایش می‌یابد و همین سبب می‌شود که پارچه‌های کتانی به خوبی نیروهای کشش در مراحل رنگ‌رزی و تکمیل را تحمل نمایند.

مقاومت الیاف کتان در مقابل حرارت زیاد است و این الیاف بدون اینکه تغییر رنگ دهند و زرد شوند، حرارت تا ۱۲۰ درجه سانتی‌گراد را می‌توانند تحمل کنند.

سفیدگری الیاف کتان با دشواری انجام می‌شود، ولی با روش‌های ویژه می‌توان الیاف کتان را سفیدگری کرد. الیاف کتان در مقابل مواد قلیایی و بازی مقاومت خوبی دارند بنابراین پارچه‌های کتانی می‌توانند مرتباً به وسیله شوینده‌های قلیایی شسته شوند. الیاف کتان در مقابل اسیدهای سرد و رقیق مقاومت خوبی دارند ولی اسیدهای گرم و رقیق یا اسیدهای سرد و غلیظ به الیاف کتان آسیب می‌زنند. بنابراین در عملیات رنگ‌رزی و تکمیل‌تر این نکات باید مورد توجه قرار گیرد.

یکی از تفاوت‌های مهم الیاف کتان با الیاف پنبه روش ریسندگی آنهاست. الیاف پنبه در حین ریسندگی باید خشک باشند (البته با جذب رطوبت استاندارد). ولی الیاف کتان برای ریسندگی و تولید نخ‌های ضخیم به صورت خشک مورد استفاده قرار می‌گیرند، اما وقتی قرار است از الیاف کتان نخ‌های ظریف تهیه شود، ریسندگی این الیاف به صورت‌تر انجام می‌شود.

در این روش دسته‌های الیاف کتان پیش از تغذیه به ماشین‌های ریسندگی در داخل یک حمام آب داغ قرار داده می‌شوند و آب داغ سبب می‌شود که الیاف آب جذب کرده و نرم و انعطاف‌پذیر شوند. در نتیجه نرم شدن الیاف کتان که ناشی از جذب آب می‌باشد، عملیات کشش و تاب دادن الیاف کتان به آسانی انجام می‌شود.

مصارف الیاف کتان در تهیه پارچه های لباسی، پیراهنی، کت و شلوار، لباس های اسپرت و تابستانه، پارچه های خانگی و بعضی منسوجات صنعتی می باشد.

کنف

کنف یک لیف گیاهی است که از پوست، ساقه گیاه شاهدانه گرفته می شود. در اکثر کشورهای آسیایی و اروپایی کشت می شود و دهه ها قبل در ایران نیز کشت می شد و الیاف آن مصارف پوشاک، منسوجات خانگی و منسوجات صنعتی دارند.

قطر سایه این گیاه تا ۲ سانتی متر و ارتفاع بوته آن تا ۳ متر می رسد. گیاه در اواخر زمستان یا اوایل بهار کاشته می شود و اواخر تابستان برداشت می گردد. جداسازی الیاف از ساقه گیاه به روش ریتینگ انجام می شود. در جداسازی الیاف از ساقه گیاه معمولاً از ریتینگ شبنم، جریان آب یا استخری استفاده می شود و عمل جداسازی الیاف از بخش چوبی گیاه معمولاً آسان تر از کتان بوده و اگر سطح زیر کشت گیاه کم باشد، عمل جداسازی الیاف معمولاً به صورت دستی انجام می شود. رنگ الیاف کنف نسبت به الیاف کتان تیره تر و ضخامت الیاف کنف ضخیم تر از الیاف کتان می باشد.

جوت یا چتایی

الیاف جوت یا چتایی از نوع الیاف گیاهی بوده که از پوست ساقه گیاه به دست می آید. این گیاه در مناطق گرم و مرطوب رشد کرده و عمده مراکز کاشت و پرورش این گیاه در کشورهای هندوستان، پاکستان و بنگلادش می باشد. ضخامت ساقه چتایی به ۲ سانتی متر و طول آن تا ۵ متر نیز می رسد. عمل ریتینگ چتایی در جویبارها و استخرهای طبیعی انجام می شود. در اکثر مناطق کشت چتایی، جداسازی الیاف از بخش چوبی گیاه به صورت دستی و به وسیله کشاورزان انجام می شود و الیاف پس از جداسازی به صورت دسته هایی در فضای آزاد و در مقابل آفتاب قرار داده می شوند تا خشک شوند. پس از خشک شدن الیاف، آنها را بسته بندی کرده و به کارخانجات ریسندگی حمل می کنند. (شکل ۱۹) گیاه و الیاف جوت قبل را مشاهده می کنید.

شکل ۱۹- گیاه و الیاف جوت

چتایی دارای رنگ های زرد و قهوه ای مایل به خاکستری است و الیاف آن شفاف هستند. در ایران چتایی به صورت نخ وارد می شود و در پود فرش های ماشینی مورد استفاده قرار می گیرد. مصرف چتایی در جهان علاوه بر پود فرش ماشینی و تولید انواع کفپوش ها، در بافت انواع گونی، پارچه های ایزولاسیون، منسوجات

صنعتی و دکوراسیون می‌باشد. جذب رطوبت چتایی حدود ۱۴ درصد و در حالت تر تا ۲۳ درصد آب جذب می‌کند قابلیت کشش الیاف چتایی نسبت به پنبه پایین است.

رامی یا علف چینی

رامی از الیاف گیاهی است که گیاه آن در مناطق گرم و مرطوب کشت می‌شود. طول ساقه این گیاه ۱۸۰-۱۲۰ سانتی‌متر است. برای جداسازی الیاف از بخش چوبی ساقه، از ریتینگ استفاده می‌شود. برای ریتینگ رامی، عمدتاً از روش شیمیایی استفاده می‌شود. برای ریتینگ رامی روش حوضچه‌ای و شیمیایی (سود سوزآور) به کار گرفته می‌شود که در این روش سود سوزآور ضمن انحلال صمغ و شیر گیاهی، سبب سفیدگری الیاف رامی نیز می‌شود.

الیاف رامی شفاف و دارای رنگی سفید هستند. مقاومت کششی آنها مشابه کتان است ولی قابلیت کشسانی آنها کمتر از کتان می‌باشد. الیاف رامی به آسانی رطوبت جذب می‌کنند و الیاف آنها استوانه‌ای و دارای سطحی صاف هستند.

نخ حاصل از الیاف رامی در بافت تور ماهی‌گیری، پارچه‌های مبلی، پرده‌ای و نخ دوخت مورد استفاده قرار می‌گیرد. تهیه پارچه صاف و یکنواخت از نخ‌های رامی دشوار است، چون چسبندگی بین الیاف رامی کم است و همین امر تولید پارچه‌های نازک و یکنواخت از این نخ‌ها را محدود می‌کند.

الیاف سیسال

سیسال از الیاف گیاهی است و از برگ گیاه به دست می‌آید. البته به غیر از سیسال الیاف برگ دیگری نیز وجود دارند، ولی به دلیل تولید کم دیگر الیاف برگ، در اینجا فقط به الیاف سیسال اشاره می‌شود. الیاف سیسال در طول برگ گیاه قرار دارند و سبب استحکام برگ گیاه می‌شوند. در دوران بسیار قدیم ساکنین آمریکای مرکزی و جنوبی از الیاف سیسال برای تهیه لباس برای خود استفاده می‌کردند. الیاف سیسال از گیاه آگاو سیسالانا که در ناحیه آمریکای مرکزی می‌روید به دست می‌آید. اکنون این گیاه علاوه بر آمریکای مرکزی، در آمریکای جنوبی و بخشی از آفریقا نیز کاشته می‌شود. برگ این گیاه شبیه به برگ گیاه تزئینی یوکا است. گیاه آگاو سیسالانا در ۶ سالگی گل می‌دهد و

ارتفاع آن تا ۶ متر می‌رسند.

در شکل ۲۰ گیاه آگاو سیسالانا دیده می‌شود. وقتی گیاه ۴ ساله شد برداشت برگ از تنه گیاه شروع می‌شود. و از گیاه ۴ ساله تا پایان عمر برداشت برگ ادامه می‌یابد. برگ‌های چیده شده توسط ماشین‌هایی خرد می‌شوند و الیاف از آنها جدا می‌شوند. سپس الیاف به دست آمده را شست‌وشو داده و در معرض نور خورشید قرار می‌دهند تا ضمن خشک شدن رنگ آنها نیز سفید شود.

شکل ۲۰- گیاه آگاو سیسالانا (الیاف برگ سیسال)

الیاف سیسال سخت هستند و انعطاف پذیری کمی دارند و وقتی در داخل آب شور قرار بگیرند، مقاومت آنها کم می شود. سیسال مانند دیگر الیاف گیاهی رطوبت جذب می کند و رفتار آن در مقابل مواد شیمیایی شبیه به الیاف پنبه و کتان و سایر الیاف گیاهی است. از الیاف سیسال برای تهیه انواع طناب های مورد استفاده در صنایع و ماهیگیری استفاده می شود. اگرچه مقاومت الیاف سیسال در معرض آب شور دریا کاهش می یابد، ولی مصرف آنها در صنایع دریایی معمول می باشد. از دیگر مصارف طناب های حاصل از الیاف سیسال، در انواع بسته بندی ها و حمل و نقل می باشد.

نکته

نکات مهم در آزمایشگاه

– حضور به موقع هنرجویان در آزمایشگاه

از آنجایی که توضیحات لازم در زمینه انجام هر آزمایش در ابتدای همان جلسه توسط معلم مربوطه داده می شود، و همچنین چون اکثر آزمایشات به صورت گروهی انجام می شود، لذا لازم است هنرجویان چند دقیقه قبل از شروع هر جلسه آزمایش در آزمایشگاه حضور داشته باشند.

– مطالعه دستور کار آزمایش

دستور کار آزمایشگاه حاوی مطالب مورد نیاز هر آزمایش نظیر هدف آزمایش، تئوری آزمایش و لوازم و مواد مورد نیاز و چگونگی انجام آن آزمایش است. لذا توصیه می شود که هنرجویان قبل از حضور در آزمایشگاه، دستور کار آزمایش مربوطه را به دقت مطالعه نموده تا با دقت و تسلط بیشتر بتوانند آزمایش را انجام دهند.

– پوشیدن روپوش ویژه آزمایشگاه

چون در محیط آزمایشگاه مواد غیرمعمول و بعضاً سمی و خطرناک وجود دارد و در انجام آزمایشات از آنها استفاده می شود، لذا لازم است هر هنرجو برای محافظت از اعضای بدن و لباس های خود روپوش سفید رنگ مخصوص آزمایشگاه را بپوشد. این روپوش با داشتن دامن و آستین های بلند از تماس مستقیم مواد و نشستن آنها بر روی برخی از اعضای بدن و لباس جلوگیری می کند.

– ثبت نتایج

در هنگام آزمایش تمام تغییرات حاصل شده در مواد مورد آزمایش و نتایج حاصل از آزمایش را مرتباً یادداشت نمایید. سعی کنید ثبت نتایج به صورت مختصر و قابل درک برای استفاده های بعدی باشد. بدین منظور یک دفتر یادداشت مخصوص آزمایشگاه تهیه کنید و نتایج حاصل از هر آزمایش را به طور جداگانه در آن ثبت کنید تا در تهیه گزارش کار از آنها استفاده نمایید. پس از هر آزمایش، نتایج حاصل را با مطالب نظری درس مربوطه و تئوری آزمایش تطبیق دهید. برای اطمینان از درستی آزمایش می توانید نتایج حاصله را با معلم آزمایشگاه در میان بگذارید. اگر آزمایش به صورت گروهی انجام می شود، لازم است که همه افراد گروه در تهیه گزارش آزمایش شرکت کنند.

توصیه های ایمنی در آزمایشگاه

– اکثر مواد شیمیایی که در آزمایشگاه وجود دارند گران قیمت و برخی خطرناک و سمی بوده و تجهیزات، دستگاه ها و ابزارهای آزمایشگاهی علاوه بر ارزش زیاد مادی، دارای حساسیت ها و تنظیمات ویژه ای هستند. بنابراین از جابه جایی و دست کاری بی مورد آنها جداً خودداری نمایید.

- قبل از کار با مواد و دستگاه‌ها و ابزارهای موجود در آزمایشگاه ابتدا در زمینه چگونگی استفاده و کاربرد آنها از طریق مسئول آزمایشگاه، اطلاع حاصل کنید و توصیه‌های او را در هنگام انجام آزمایش مراعات نمایید.

- سعی کنید آزمایش را در زمان مقرر شروع کنید تا بتوانید آن را در مدت تعیین شده به پایان برسانید.

- قبل از برداشتن هرگونه ماده شیمیایی به برچسب ظرف آن دقت نمایید تا هم از نظر نوع ماده و هم از نظر ویژگی‌های شیمیایی و فیزیکی آن مطمئن شوید.

- برای برداشتن مواد شیمیایی مایع از پیپت و برای مواد جامد از قاشق یا پنس استفاده نمایید. دقت کنید که بعد از استفاده از پیپت و قاشق برای برداشتن یک ماده، جهت برداشتن ماده دیگر پیپت و قاشق مربوطه را شسته و تمیز نمایید.

- در ظروف مواد شیمیایی را به صورت واژگون بر روی میز قرار دهید تا آغشته به مواد دیگر نشود؛ چون مواد خارجی باعث آلودگی و تغییر خصوصیات مواد شیمیایی می‌شوند.

- برای جابه‌جایی مواد شیمیایی مایع و محلول‌ها از لوله آزمایش و برای جابه‌جایی مواد جامد از بشر، شیشه ساعت و کاغذ استفاده کنید.

- برای توزین مواد با استفاده از ترازوی دقیق، مواد مورد نظر را مستقیماً بر روی کفه ترازو قرار ندهید، بلکه از وسایلی مانند شیشه ساعت، کاغذ و بشر استفاده کنید. از توزین مواد داغ به وسیله ترازوی دقیق پرهیز کنید.

- هرگز به موادی که ظرف آن برچسب ندارد یا با مواد داخل آنها آشنایی ندارید دست نزنید و از کاربرد آنها در آزمایش پرهیز کنید.

- در استفاده از مواد برای آزمایش اسراف نکنید و در هنگام کار از دستگاه‌ها، تجهیزات و وسایل آزمایش به دقت مراقبت کنید.

- هرگز مواد شیمیایی موجود در آزمایشگاه را نچشید.

- برای بو کردن مواد شیمیایی از استنشاق مستقیم بخارات آن پرهیز کنید و به وسیله دست بخارات آن را به سمت بینی هدایت کنید.

- از تماس مستقیم مواد شیمیایی با پوست بدن پرهیز کنید و در صورت تماس، محل مربوطه را با مقدار زیادی آب بشویید.

- برای روشن کردن چراغ ابتدا کبریت را روشن و سپس شیر گاز را باز کنید.

- دماسنج‌ها را هرگز بر روی شعله نگیرید.

- در صورت آلوده شدن لباس به مواد اسیدی یا بازی باید این مواد را خنثی کرد. برای خنثی کردن مواد بازی روی لباس از اسید استیک رقیق استفاده کنید و سپس با آمونیاک رقیق اسید را خنثی کنید. در صورت آلودگی لباس به اسید، برای خنثی کردن آن از آمونیاک رقیق استفاده کنید.

- هر آزمایش به منظور مشاهده، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری اثرات مواد بر یکدیگر در شرایط مختلف انجام می‌گیرد. لذا، آزمایش‌ها را با دقت و همراه با آرامش خاطر انجام دهید و از عجله و اضطراب بی‌مورد پرهیز کنید.

- پس از پایان هر آزمایش ظروف و ابزارهای مورد استفاده را شسته و یا تمیز کنید و در جای مخصوص خود قرار دهید. مواد شیمیایی را به محل مربوطه انتقال دهید و میز آزمایش را تمیز نمایید.

- زباله‌های باقیمانده از انجام آزمایش را داخل ظرف زباله بریزید و از ریختن آنها به داخل لگن دستشویی جداً خودداری نمایید. در صورت ریختن هر نوع مواد شیمیایی، محل مربوطه را با مقدار زیادی آب بشویید و پس

- از پایان هر آزمایش و هنگام خروج از آزمایشگاه از بسته بودن شیر گاز و آب مطمئن شوید.
- توصیه های ایمنی مسئول آزمایشگاه را رعایت نموده و حتی الامکان به تنهایی در آزمایشگاه به آزمایش نپردازید.
- در هنگام حضور در آزمایشگاه درب آزمایشگاه را قفل نکنید.
- مسیر تردد به آزمایشگاه را باز نگه داشته و با انبار کردن وسایل حجیم آن را مسدود نکنید.

شناسایی الیاف از طریق سوزاندن

فعالیت
عملی ۱

مقدمه: اطلاعات جالب توجه زیادی می تواند از آزمایش سوزاندن الیاف حاصل شود و یکی از روش های شناسایی الیاف آزمایش سوزاندن است. الیاف پروتئین طبیعی نظیر موی حیوانات، پشم گوسفند و ابریشم وقتی می سوزند، بویی شبیه به بوی سوختن پر مرغ از آنها استشمام می شود. بوی سوختن الیاف پروتئینی باز یافته نظیر کازئین فرق می کند و هر دو نوع آنها پس از سوختن یک خاکستر به شکل زغال پفکی و ترد از خود به جای می گذارند. هنگامی که الیاف پشم بر روی آتش دور می شوند، شعله آنها خاموش شده و سوختن آنها پایان می یابد.

الیافی که در مجاورت آتش شعله ور شده و می سوزند و وقتی از شعله دور می شوند به سوختن خود ادامه می دهند، به الیاف «خودسوز» در غیر این صورت به الیاف «غیر خودسوز» معروفند بنابراین الیاف پروتئینی از نوع الیاف غیر خودسوز هستند.

الیاف سلولز طبیعی نظیر پنبه، کنف، جوث و سلولز باز یافته نظیر ویسکوز ریون، وقتی به شعله نزدیک می شوند آتش گرفته و می سوزند و بوی سوختن آنها شبیه به بوی سوختن کاغذ می باشد. مواد سلولزی وقتی از شعله دور می شوند، به سوختن خود ادامه می دهند و از نوع مواد خودسوز هستند. مواد سلولزی خالص (بدون مواد اضافی نظیر رنگ و مواد تکمیلی)، پس از سوختن خاکستر نرمی به جای می گذارند و چنانچه مواد سلولزی حاوی مواد غیر سلولزی باشند ممکن است بوی سوختن آنها با بوی سوختن الیاف خالص سلولزی فرق داشته باشد.

الیاف استات سلولز که از نوع الیاف باز یافته هستند، به آسانی در مقابل شعله می سوزند و بعد از دور شدن از شعله به سوختن خود ادامه می دهند. الیاف استات سلولز از نوع الیاف خودسوز بوده ولی سوختن آنها به سرعت سوختن الیاف سلولزی نمی باشد. هرگاه الیاف استات سلولز به آرامی به شعله نزدیک شوند، ابتدا ذوب شده سپس می سوزند. از سوختن این الیاف بوی ملایم اسید استیک به مشام می رسد و پس از سوختن، زغالی سفت شبیه به دانه تسبیح از خود به جای می گذارند.

اصولاً الیاف مصنوعی به سختی آتش می گیرند و معمولاً غیر خودسوز هستند. این الیاف پس از سوختن ماده سخت و سیاه رنگی از خود به جای می گذارند. الیاف مصنوعی وقتی به شعله نزدیک می شوند، ابتدا ذوب شده و سپس شعله ور می شوند. رنگ دود و بوی حاصل از سوختن الیاف مصنوعی مختلف با هم فرق می کنند؛ مثلاً رنگ دود حاصل از سوختن الیاف تری استات شبیه به بوی اسید استیک (سرکه) و بوی حاصل از سوختن الیاف نایلون مثل بوی کرفس تازه است. لازم به یادآوری است که برخی از الیاف

وقتی به شعله نزدیک می‌شوند، جمع شده و از شعله دور می‌شوند.

وسایل آزمایش: چراغ گاز بونزن، گیره

مواد لازم: الیاف از انواع مختلف

شرح آزمایش

چراغ گاز بونزن را روشن کرده و توده کوچکی از الیاف را به وسیله گیره بگیرید و به آرامی به شعله نزدیک کنید. سپس توده الیاف مورد نظر را به مدت چند ثانیه در بالای شعله نگه دارید و آنگاه از شعله دور کنید. توجه داشته باشید که نزدیک کردن الیاف به شعله به آرامی انجام شود تا در صورت ذوب شدن الیاف و یا جمع شدن الیاف و دور شدن آنها از شعله، این اعمال به خوبی مشاهده گردد. در حین سوختن به رنگ دود، بوی سوختن و سپس به شکل و چگونگی خاکستر دقت کنید. آرامش و دقت در آزمایش شرایطی هستند که در نتیجه آنها می‌تواند به آسانی به خودسوز بودن یا نبودن الیاف مربوطه، بوی سوختن و کیفیت و رنگ خاکستر پی برد.

به نکات زیر توجه کنید:

۱- پس از انجام آزمایش سوزاندن بر روی الیاف موجود در آزمایشگاه، جدولی تهیه کنید و مشاهدات نتایج آزمایش نظیر ذوب شدن لیف، دور شدن الیاف از شعله، رنگ شعله، رنگ دود، بو، خودسوز بودن، رنگ و کیفیت خاکستر و... را در آن درج نمایید.

۲- با استفاده از آزمایش سوزاندن، چگونه به نوع الیاف مصنوعی و طبیعی پی می‌برید؟

۳- خودسوز بودن یا غیرخودسوز بودن الیاف چه اهمیتی در پوشاک، پرده، پارچه‌های رومبلی و دیگر پارچه‌ها دارد؟

۴- درجه گرمای اتو برای پارچه‌های پنبه‌ای بیشتر است یا پارچه‌های نایلونی؟ چرا؟

۵- توضیح دهید که به وسیله غلتک‌های داغ بر روی چه نوع از پارچه‌هایی می‌توان طرح‌های برجسته ایجاد نمود؟

روی میز فلزی یا سنگی آزمایش را انجام دهید و الیاف مورد آزمایش را با پنس بگیرید.

نکات ایمنی
و بهداشتی

آزمایش را در محل امن انجام دهید و باقیمانده‌های الیاف را در فاضلاب نریزید.

نکات زیست
محیطی

تعیین طول الیاف به صورت مجزا (تک تک)

فعالیت
عملی ۲

در این روش طول الیاف به صورت مجزا و تک تک اندازه‌گیری می‌شود. این روش برای کلیه الیاف طبیعی و مصنوعی قابل استفاده بوده ولی بیشتر برای الیاف مصنوعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. از آنجا که در این

روش طول الیاف به صورت مجزا و تک تک اندازه گیری می شود، لذا عملیات آماری نیز می تواند بر روی مقادیر اندازه گیری شده انجام شود.

۱- وسایل مورد نیاز

- دستگاه (جعبه) ویژه اندازه گیری

- پنس

- پارافین یا گلیسرین یا روغن بی اثر مشابه

۲- شرایط آزمایش

آزمایش در محیط آزمایشگاه با شرایط رطوبت نسبی و دمای انجام شود.

۳- روش نمونه برداری

به صورت تصادفی از مجموعه الیاف مورد نظر

۴- شرح دستگاه

دستگاه اندازه گیری طول الیاف به روش تک تک از بخش های زیر تشکیل شده است:

- جعبه ای چوبی به ابعاد $32 \times 22 \times 20$ (همه ابعاد به سانتی متر)، داخل این جعبه چوبی از یک ورقه آلومینیومی پوشانده شده و یک لامپ فلوئورسنت در داخل جعبه قرار داشته و وجه بالایی جعبه چوبی باز است.

- وجه بالایی جعبه از دو صفحه شیشه ای که بین آنها یک طلق شفاف وجود دارد پوشانده شده است. صفحه شیشه ای پایینی به ضخامت ۴ میلی متر و ضخامت شیشه رویی که مدرج می باشد به ضخامت ۲ میلی متر است.

- یک آینه به ابعاد 15×22 (ابعاد به سانتی متر) که بر روی پایه ای قابل تنظیم نصب شده است بر روی جعبه قرار دارد. تنظیم پایه آینه شرایط تغییر زاویه آینه در بالای جعبه را فراهم می کند. قابلیت تنظیم آینه به خاطر تغییر یا تنظیم زاویه تابش نور می باشد.

- حدود نیمی از شیشه بالایی جعبه با صفحه ای پوشیده شده است و نور لامپ فلوئورسنت داخل جعبه از قسمت پوشیده نشده شیشه ها به آینه تابیده شده و از آینه به نمونه لیف بازتابیده می شود.

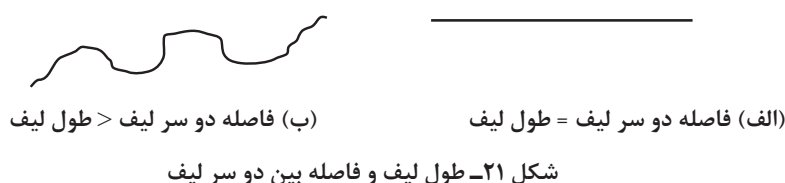
۵- روش آزمایش

برای اندازه گیری طول الیاف به صورت تک تک ابتدا یک قطره پارافین مایع (یا هر روغن شفاف مشابه و بی اثر بر روی الیاف مورد آزمایش) بر روی قسمتی از صفحه شیشه ای مدرج ریخته می شود. سپس یک لیف که به پارافین آغشته شده است بر روی صفحه شیشه ای مدرج قرار داده می شود و یک سر لیف بر روی یک خط از درجه بندی قرار گرفته و سر دیگر آن با پنس کشیده شده تا فروموج آن از بین رفته و مستقیم شود. با مستقیم شدن لیف، طول لیف از روی خطوط مدرج خوانده و یادداشت می شود. (پارافین برای از بین بردن فروموج و تجعد الیاف مورد استفاده قرار می گیرد).

برای انجام آزمایش الیاف مصنوعی حداقل ۳۰ نمونه لیف و برای الیاف پنبه حدود ۵۰۰ لیف مورد اندازه گیری قرار گرفته، میانگین طول اندازه گیری شده الیاف را محاسبه کنید.

مفهوم و تنوع طول الیاف: یکی از مهم‌ترین شاخص‌های فیزیکی الیاف نساجی، طول لیف می‌باشد. طول لیف، عبارت است از فاصله بین دو سر لیف وقتی که لیف به صورت مستقیم و کشیده شده (بدون فروموج) قرار گرفته باشد. اگر یک لیف به صورت آزاد قرار داشته باشد، ممکن است دارای فروموج باشد، در این صورت فاصله بین دو سر لیف دارای فروموج، کوتاه‌تر از طول واقعی لیف می‌باشد. در شکل ۲۱ دو لیف نشان داده شده است. در قسمت (الف) از شکل ۲۱ یک لیف به صورت کشیده شده نشان داده شده است که بدون فروموج بوده و طول لیف برابر فاصله بین دو سر لیف می‌باشد. اما در قسمت (ب) از شکل ۲۱ یک لیف نشان داده شده است که کشیده نشده و مستقیم نیست و دارای فروموج می‌باشد، در این صورت طول لیف بیشتر از فاصله بین دو سر لیف می‌باشد.

(الف) لیف کشیده شده و مستقیم؛ (ب) لیف آزاد (مستقیم نشده)

طول الیاف طبیعی مثل الیاف پنبه و پشم دارای تنوع زیادی است، مثلاً در یک دسته از الیاف پنبه شاید نتوان دو لیف یافت که دارای طول یکسان باشند. برای همین ضریب تغییرات طول الیاف پنبه از یک نمونه به نمونه دیگر بسیار متفاوت می‌باشد. این تفاوت در طول الیاف طبیعی به دلیل منشأ طبیعی و بیولوژیکی این الیاف می‌باشد. این در حالی است که الیاف مصنوعی که به صورت صنعتی تولید و بریده می‌شوند، دارای طول یکسانی بوده و ضریب تغییرات طول در الیاف مصنوعی قابل کنترل بوده و می‌توان الیافی با طول یکسان یا با تنوع طول معین تولید نمود.

جدول ۱ تنوع طول الیاف طبیعی را نشان می‌دهد.

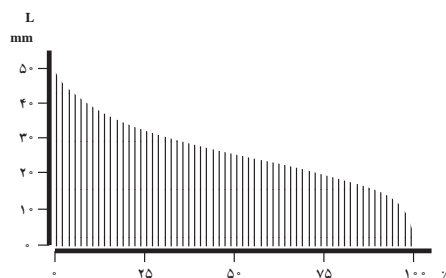
جدول ۱- تنوع طول الیاف طبیعی

نوع لیف	طول (mm)
الف) پنبه	
- بنگال	۱۳-۱۶
- سوریه	۱۹-۳۰
- ایران	۱۳-۲۸
- آمریکا	۱۹-۳۰
- مصر (علیا)	۳۰-۳۲
- مصر (کارناک)	۳۲-۳۵
- سی‌آیلند	۳۸-۴۴
ب) پشم	

۶۳-۷۶	- مرینوس استرالیا (۸. S)
۷۶-۸۹	- مرینوس کشورهای جنوبی (۵۶ S)
۱۲۷-۱۵۲	- پشم ضخیم (۴۸ S)
۲۵۴-۳۰۵	- پشم ضخیم کوهستانی (۳۶ S)
۳۰۵-۹۱۵	ج (کنان (طول تقریبی ساقه)
۳۰۰-۷۵۰	د (کنف (طول تقریبی ساقه)
۳۷۵-۹۰۰	هـ (جوت یا چتایی (طول تقریبی ساقه)

نمودار طول الیاف

چنان که توضیح داده شده است، طول الیاف طبیعی مثل پنبه یا پشم در یک اندازه نبوده و حتی مثلاً در یک توده کوچک از الیاف پنبه، تنوع و پراکندگی طول الیاف زیاد است. از این رو در یک توده کوچک پنبه می توان الیاف با طول های متفاوت از کوتاه ترین طول (مثلاً ۴ میلی متر) تا بلندترین طول (مثلاً ۳۲ میلی متر تا ۶۰ میلی متر که بستگی به نوع پنبه دارد) یافت. در عملیات ریسندگی و تجارت، دانستن چگونگی توزیع طول الیاف یا دانستن نمودار طولی الیاف از نظر فنی و اقتصادی بسیار با اهمیت می باشد. برای همین نمودار طول الیاف مثل پنبه ترسیم می شود تا در مواردی مثل فنی و اقتصادی (تجاری) از آن بهره گرفته شود. یکی

شکل ۲۲- نمودار طول الیاف پنبه

از روش های معمول ترسیم نمودار طول الیاف پنبه به این صورت است که الیاف پنبه را به ترتیب از بلندترین لیف تا کوتاه ترین لیف که در توده مورد نظر قرار دارند جدا کرده و به ترتیب از لیف بلند به لیف کوتاه از سر پایی روی یک خط افقی کنار هم قرار داده و سرهای بالایی الیاف را با یک خط ممتد به هم وصل می کنند و به این صورت نمودار طول الیاف رسم می شود. در شکل ۲۲ نمودار طول الیاف پنبه نشان داده شده است.

تعیین طول مؤثر درصد الیاف کوتاه و طول میانگین

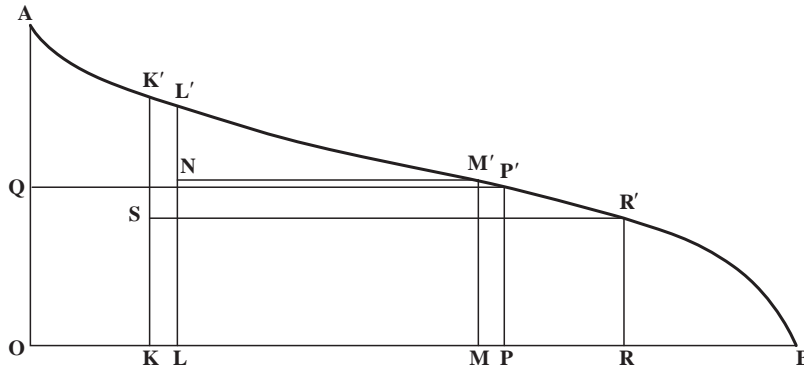
طول مؤثر: طول مؤثر الیاف یکی از پارامترهای مهم طولی الیاف است که از روی نمودار طول الیاف پنبه و به روش ترسیمی به دست می آید. طول مؤثر الیاف، طولی است که تنظیمات فواصل مثل فاصله بین غلتک های کشش در ماشین های ریسندگی از روی این طول انجام می شود.

- درصد الیاف کوتاه: در نمودار طول الیاف، الیاف کوتاه تر از نصف طول مؤثر، الیاف کوتاه نامیده می شود. از این رو، به درصد الیاف با طول کوتاه تر از طول مؤثر، درصد الیاف کوتاه گفته می شود.

- طول میانگین: طول میانگین، نشان دهنده متوسط طول الیاف بوده و با دانستن طول میانگین، اثر چگونگی توزیع طول الیاف یا اثر شیب نمودار طول الیاف کاهش یافته یا از بین می رود.

برای تعیین طول مؤثر، درصد الیاف کوتاه و طول میانگین الیاف پنبه، با توجه به شکل ۲۳ یک نمودار طول

الیاف پنبه را در نظر می‌گیریم.

شکل ۲۲- تعیین طول مؤثر، درصد الیاف کوتاه و میانگین طول الیاف

در این شکل O به‌عنوان مبدأ، OB محور افقی و OA محور عمودی است. یعنی OA عمود بر OB است. OA حداکثر طول لیف می‌باشد. برای تعیین طول مؤثر به ترتیب زیر عمل می‌کنیم:

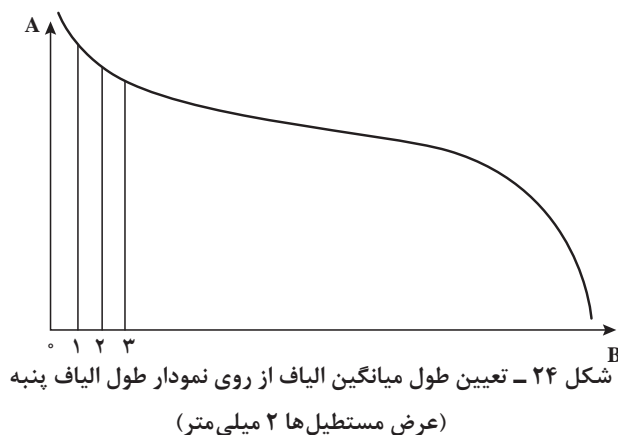
- ۱- نقطه Q را بر روی محور عمودی و در وسط OA تعیین می‌کنیم.
 - ۲- از نقطه Q خطی موازی محور افقی OB رسم می‌کنیم تا نمودار را در نقطه P' قطع کند.
 - ۳- از نقطه P' عمودی رسم می‌کنیم تا محور OB را در نقطه P قطع کند.
 - ۴- نقطه k را روی محور OB طوری تعیین می‌کنیم که $OK = \frac{1}{4}OP$ باشد.
 - ۵- از نقطه k عمودی رسم می‌کنیم تا نمودار را در نقطه k' قطع کند.
 - ۶- نقطه S را در وسط kk' تعیین می‌کنیم.
 - ۷- از نقطه S خطی موازی OB رسم می‌کنیم تا نمودار را در R' قطع کند.
 - ۸- از نقطه R' عمودی رسم می‌کنیم تا OB را در نقطه R قطع کند.
 - ۹- نقطه L را بر روی OB طوری تعیین می‌کنیم که $OL = \frac{1}{4}OR$ باشد.
 - ۱۰- از نقطه L خطی عمود رسم می‌کنیم تا نمودار را در L' قطع کند.
- طول خط LL' به‌عنوان طول مؤثر در نظر گرفته شده و بیان می‌شود. با توجه به تعریف الیاف کوتاه، اگر فرض کنیم که خط افقی SR' از وسط خط LL' می‌گذرد، آنگاه الیاف کوتاه‌تر از طول RR' به‌عنوان الیاف در نظر گرفته می‌شوند. در این صورت درصد الیاف کوتاه از رابطه زیر حساب می‌شود:

$$\text{درصد الیاف کوتاه} = \frac{RB}{OB} \times 100$$

اگر الیاف با طول کوتاه‌تر از RR' که به‌عنوان الیاف کوتاه می‌باشند را نادیده بگیریم، چون $OL = \frac{1}{4}OR$ است، لذا می‌توان گفت که طول مؤثر الیاف یعنی LL' طولی است که $\frac{1}{4}$ از الیاف، طولی بیشتر از آن و $\frac{3}{4}$ از الیاف، طولی کوتاه‌تر از آن دارند.

طول میانگین الیاف از تقسیم مساحت زیر نمودار طول الیاف بر OB به‌دست می‌آید. برای این کار محور OB به فاصله‌های ۲ یا ۳ میلی‌متری درجه‌بندی می‌شود (در صورت استفاده از فاصله ۲ میلی‌متری، دقت بیشتر

می شود). در این صورت مستطیل هایی با عرض ۲ میلی متر (در صورت درجه بندی به فاصله ۲ میلی متر) و طول برابر ارتفاع نمودار طول به دست می آید (شکل ۲۴).

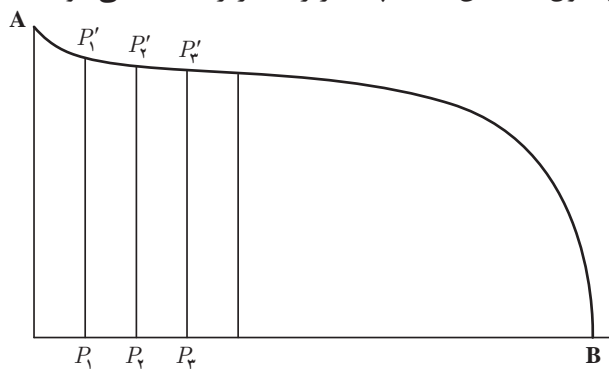

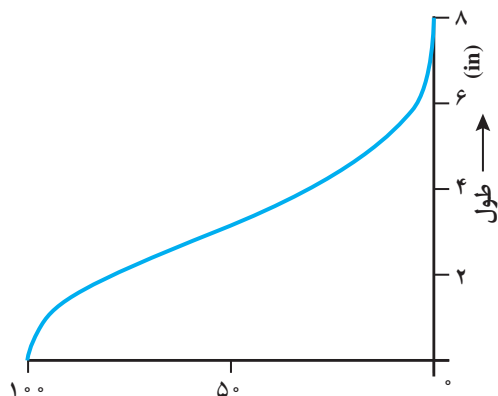
اگر مساحت مستطیل های کوچک حاصل را با هم جمع کنیم و تقسیم بر OB نماییم، طول میانگین الیاف به دست می آید. در واقع طول میانگین الیاف از رابطه زیر به دست می آید:

$$\bar{L} = \frac{\sum_{i=1}^n W \times L_i}{n}$$

در رابطه فوق \bar{L} طول میانگین الیاف، W عرض مستطیل های کوچک (برابر ۲ یا ۳ میلی متر)، L_i طول ضلع (ضلع سمت راست) مستطیل به عرض $n \times W$ تعداد مستطیل های به عرض W . روش دیگر و ساده تر تعیین طول میانگین به این صورت است که بر روی OB، n نقطه به فاصله مساوی از یکدیگر تعیین کنیم و این نقاط را به $P_1, P_2, P_3, \dots, P_n$ بنامیم. از هر نقطه P_i یک عمود رسم می کنیم تا نمودار طول الیاف را در نقطه P'_i قطع کند (شکل ۲۵). میانگین طول $P_i P'_i$ ها، همان طول میانگین الیاف می باشد. یعنی طول میانگین الیاف پنبه از رابطه زیر حساب می شود:

$$\bar{L} = \frac{\sum_{i=1}^n P_i P'_i}{n}$$

شکل ۲۶- نمودار توزیع تجمعی طول الیاف پشم

در ریسندگی پشم، برای تنظیم فواصل ماشین‌های ریسندگی، به‌ویژه برای تنظیم فاصله‌های ناحیه‌های کشش از طول متوسط الیاف پشم استفاده می‌شود. برای تعیین طول متوسط الیاف پشم از نمودار توزیع تجمعی الیاف پشم استفاده می‌شود. در شکل ۲۶، نمودار توزیع تجمعی الیاف پشم نشان داده شده است. از میانگین طول‌های ۵٪، ۱۵٪، ۲۵٪، ۳۵٪، ۴۵٪، ۵۵٪، ۶۵٪، ۷۵٪، ۸۵٪ و ۹۵٪ طول الیاف پشم برای بیان طول متوسط این الیاف استفاده می‌شود. یعنی مجموع طول‌های ۵، ۱۵، ۲۵، ۳۵، ۴۵، ۵۵، ۶۵، ۷۵، ۸۵، ۹۵ درصد را تقسیم بر ۱۰ می‌کنند و حاصل، طول متوسط الیاف پشم می‌باشد.

– اثرات طول الیاف

– اثر طول الیاف بر حد ریسندگی: چون ساختمان نخ‌های ریسیده شده مثل نخ‌های پنبه‌ای، در اثر فشار جانبی الیاف و در نتیجه اصطکاک بین الیاف تشکیل می‌شود، و چون درگیری یک لیف با طول بلند در نخ، بیشتر از درگیری یک لیف کوتاه است، بنابراین سهم یک لیف بلندتر در ساختمان نخ بیشتر از سهم یک لیف کوتاه‌تر بوده و در نتیجه با الیاف بلندتر می‌توان نخ ظریف‌تری رسید. به تعبیر دیگر، اگر الیاف دارای طول بلندتری باشند، در این صورت با تعداد الیاف کمتری در سطح مقطع، می‌توان ساختمان یک نخ را تشکیل داد.

– اثر طول الیاف بر مقاومت نخ: چون مقاومت هر نخ حاصل اصطکاک بین الیاف تشکیل‌دهنده آن نخ می‌باشد، و چون درگیری یک لیف بلند بیشتر از درگیری یک لیف کوتاه در نخ می‌باشد، لذا هرچه قدر طول الیاف تشکیل‌دهنده یک نخ بیشتر باشد، مقاومت نخ حاصل نیز بیشتر خواهد بود.

– اثر طول الیاف بر یکنواختی نخ: در جریان عملیات ریسندگی، بسیاری از الیاف کوتاه و الیافی که در منطقه کشش تحت کنترل غلتک‌های کشش نیستند از الیاف در حال عملیات جدا شده و به‌صورت انواع ضایعات خارج می‌شوند. همین خروج الیاف به‌صورت ضایعات منجر به نایکنواختی در رشته الیاف می‌شوند. از این‌رو، اگر در توده یا رشته الیاف در حال عملیات از الیاف با طول بلندتر استفاده شود، خروج الیاف به‌صورت ضایعات کاهش یافته و نخ یکنواخت‌تر می‌توان رسید.

– اثر طول الیاف بر پرز نخ: پرز نخ در واقع سرهای الیاف تشکیل‌دهنده نخ هستند که از داخل نخ بیرون می‌آیند و به‌صورت سرهای آزاد در سطح نخ دیده می‌شوند. در تولید یک نخ، اگر از الیاف کوتاه‌تر استفاده شود، آنگاه تعداد الیاف برای تولید این نخ و در نتیجه تعداد سرهای الیاف بیشتر خواهد بود. بنابراین، در تولید یک نخ، هرچه طول لیف کم‌تر باشد یا هرچه الیاف کوتاه‌تر باشند، پرز نخ تولیدی نیز بیشتر خواهد بود.

– اثر طول الیاف بر زیردست کالای تولیدی: در صورتی که در تولید یک نخ از الیاف بلندتر استفاده شود، نخ مورد نظر نیاز به تاب کمتر داشته و نخ حاصل یکنواخت‌تر، صاف‌تر و دارای پرز کمتری خواهد بود.

بنابراین، پارچه بافته شده از نخ که با الیاف بلندتر ریسیده شود، صاف تر بوده و دارای زیردست مطلوب تر است.

– اثر طول الیاف بر بهره‌وری تولید: طول الیاف بر روی بهره‌وری ریسندگی و تولید نخ مؤثر است. با افزایش طول الیاف، بهره‌وری تولید نخ نیز افزایش می‌یابد. سه دلیل مهم افزایش بهره‌وری تولید در ریسندگی، با افزایش طول الیاف را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

۱- الیاف بلندتر نیاز به تاب کمتری دارند، در نتیجه تولید نخ افزایش می‌یابد.
۲- کاهش گسستگی در مواد در جریان عملیات ریسندگی، مثل کاهش پارگی تار عنکبوتی در ماشین‌های خط ریسندگی مثل ماشین کارد یا کاهش نخ پارگی بر روی ماشین ریسندگی مثل ماشین رینگ و در نتیجه افزایش تولید.

۳- کاهش ضایعات الیاف در ماشین‌های ریسندگی. بلند بودن الیاف باعث می‌شود تا در نواحی کشش ریزش نکند و در نتیجه میزان ضایعات کاهش یابد.

پرسش

- طول الیاف را تعریف کنید.
- طول مؤثر و درصد الیاف کوتاه را تعریف کنید
- اثر طول الیاف بر بهره‌وری ریسندگی را توضیح دهید.

بحث کنید

- تنوع طول در کدام یک از دسته الیاف طبیعی یا مصنوعی بیشتر است؟ چرا؟
- اثرات طول الیاف بر عملیات نساجی و محصولات آن

تعیین ظرافت الیاف به طریق جریان هوا

روش‌های مختلفی که برای تعیین ظرافت الیاف وجود دارند و تاکنون به دو روش یعنی تعیین قطر لیف و جرم طولی لیف اشاره شده است، بسیار زمان‌بر و پرهزینه هستند. بنابراین تلاش‌های فراوانی انجام شده است تا روشی آسان و پرسرعت به منظور تعیین ظرافت الیاف ابداع شود. یکی از روش‌های بسیار موفقیت‌آمیز برای تعیین ظرافت الیاف، بهره‌گیری از جریان هوا می‌باشد. در این روش که معمولاً برای تعیین ظرافت الیاف پنبه استفاده می‌شود، از ایجاد اختلاف فشار در دو طرف یک توده الیاف با وزن معین، و اندازه‌گیری سرعت جریان هوای عبوری از بین توده الیاف، برای تعیین ظرافت الیاف بهره گرفته می‌شود. با توجه به شکل صفحه بعد سیلندری را در نظر می‌گیریم به ارتفاع حدود ۲۵ میلی‌متر و با قطر ۲۵ میلی‌متر که در وسط دارای صفحه مشبکی باشد و روی صفحه مشبک توده‌ای الیاف با وزن معین (مثلاً ۳/۵ گرم) قرار می‌دهیم. اگر فشار سیلندر در بالای توده الیاف P_1 و فشار سیلندر در پایین صفحه مشبک P_2 و P_1 بیشتر از P_2 باشد، آنگاه هوا از قسمت بالای سیلندر و از داخل توده الیاف عبور کرده و به سمت پایین سیلندر الیاف جریان می‌یابد و سرعت جریان هوا از بالا به پایین بستگی به سطح مخصوص الیاف دارد نه به جرم طولی الیاف.

اگر فرض کنیم Q سرعت جریان هوا از میان توده الیاف و S سطح مخصوص الیاف باشد، تناسب زیر بین Q و S برقرار است:

$$\Phi \propto \frac{1}{S^2}$$

یعنی سرعت جریان هوا (Q) با عکس توان دوم (مجذور) سطح مخصوص ($\frac{1}{S^2}$) متناسب است. این بدان معناست که با افزایش سطح مخصوص، سرعت جریان هوا از میان توده الیاف کمتر می‌شود. بنابراین اندازه‌گیری سرعت جریان هوا (Q) می‌تواند سنجشی باشد برای ظرافت الیاف موجود در توده. شایان توجه است که در الیاف، سطح مخصوص الیاف با قطر آنها نسبت عکس دارد. یعنی بین سطح مخصوص (S) الیاف و قطر الیاف (D) تناسب زیر برقرار است:

$$S \propto \frac{1}{D}$$

یعنی با کوچک شدن قطر (D) لیف، سطح مخصوص (S) بیشتر می‌شود، به تعبیری سطح مخصوص الیاف ظریف‌تر بیشتر از سطح مخصوص الیاف ضخیم‌تر است. لذا با توجه به مطالب مذکور می‌توان دو عبارت زیر را نوشت:

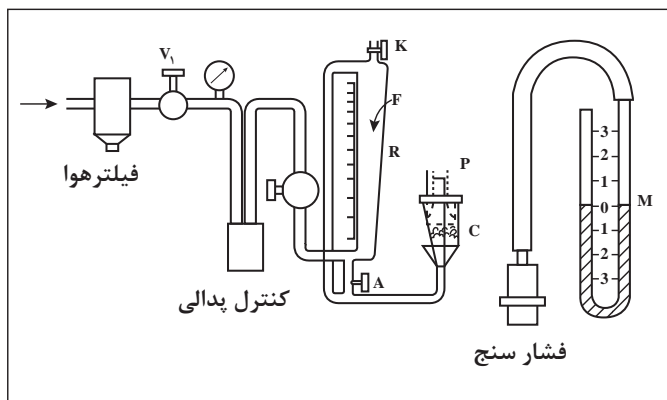
- ۱- با افزایش ظرافت لیف (کم شدن قطر لیف (D))؛ سطح مخصوص لیف (S) افزایش می‌یابد.
 - ۲- با افزایش سطح مخصوص لیف (S)؛ سرعت جریان هوا (Q) از میان توده الیاف کمتر می‌شود.
- با توجه به دو عبارت فوق می‌توان نتیجه گرفت که با ظریف‌تر شدن لیف یا کم شدن قطر لیف، سرعت جریان هوا (Q) از داخل توده الیاف کمتر می‌شود.

شکل ۲۷ اجزای دستگاه میکرونر را به صورت ترسیمی نشان می‌دهد. دستگاه میکرونر، دستگاهی است که برای تعیین ظرافت الیاف به روش جریان هوا به کار می‌رود. چنان‌که از روی شکل ۲۷ دیده می‌شود، در دستگاه میکرونر هوا از سمت چپ و از طریق لوله هوا وارد فیلتر هوا می‌شود و پس از عبور از شیر V_1 و کنترل پدالی، از شیر V_2 عبور می‌کند.

لوله هوا بعد از شیر V_2 دو شاخه می‌شود. شاخه پایینی لوله هوا به زیر استوانه‌ای متصل است که توده‌ای از الیاف با وزن معین در آن قرار داده شده است و هوا می‌تواند از آن عبور کند. شاخه بالایی لوله هوا مدرج بوده و یک شناور در داخل آن وجود دارد. ارتفاع شناور در شاخه بالایی لوله هوا، بستگی به فشار هوای داخل این لوله دارد و از سوی دیگر، مقدار فشار هوای داخل شاخه بالایی لوله هوا بستگی به سرعت جریان هوای عبوری از داخل توده الیاف داخل استوانه دارد. ارتباط بین عوامل مختلف در دو شاخه لوله دستگاه میکرونر را می‌توان در عبارات زیر خلاصه کرد:

- ۱- با ظریف‌تر شدن الیاف داخل توده الیاف، سرعت جریان هوا از داخل توده الیاف کم می‌شود.
- ۲- با کم شدن جریان هوا از داخل توده الیاف، فشار هوا در شاخه بالایی لوله زیاد می‌شود.
- ۳- با زیاد شدن فشار هوا در داخل شاخه بالایی لوله هوا، شناور داخل آن بالاتر می‌رود.

با توجه به عبارات فوق، با تغییر ظرافت الیاف، ارتفاع شناور در داخل لوله مدرج تغییر کرده و از روی ارتفاع شناور در داخل لوله مدرج می‌توانیم پی به ظرافت الیاف ببریم. لازم به توضیح است که درجه‌بندی لوله مدرج در دستگاه میکرونر براساس ظرافت و واحد میکروگرم بر اینچ می‌باشد. در این دستگاه، هرچه ظرافت الیاف بیشتر باشد یا قطر الیاف کمتر باشد، شناور در ارتفاع بالاتری قرار می‌گیرد.

شکل ۲۷- دستگاه میکرونر برای اندازه‌گیری ظرافت الیاف به روش جریان هوا

فرم ارزشیابی واحد یادگیری ۱- تعیین ویژگی های الیاف گیاهی

شرح فعالیت: شناسایی الیاف گیاهی و تعیین خصوصیات الیاف گیاهی			
<p>استاندارد عملکرد: تعیین نوع الیاف گیاهی و تعیین خصوصیات شیمیایی و فیزیکی الیاف به کمک ابزار و دستگاه های مشخص شده</p> <p>شاخص ها: تعیین خصوصیات الیاف پنبه - کتان - رامی - سیسال - جوت</p>			
<p>شرایط انجام کار و ابزار و تجهیزات:</p> <p>فضای کار: آزمایشگاه شناسایی الیاف نساجی</p> <p>تجهیزات: چراغ بونزن، پنس، گیره الیاف، وسایل اندازه گیری فر و موج الیاف و طول الیاف ابزار، دستگاه میکرونر</p> <p>مواد مصرفی: انواع الیاف نساجی، مواد شیمیایی مرتبط</p>			
معیار شایستگی:			
ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	تعیین نوع الیاف از طریق سوزاندن	۱	
۲	نمونه گیری و تعیین نمودار طول الیاف پنبه (دسته ای)	۱	
۳	تعیین ظرافت الیاف پنبه به روش جریان هوا	۲	
۴	تعیین مقاومت الیاف به روش تک لیف	۱	
	<p>شایستگی های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست محیطی و نگرش:</p> <p>۱- رعایت قواعد و اصول در مراحل کار</p> <p>۲- استفاده از لباس کار و کفش ایمنی</p> <p>۳- تمیز کردن دستگاه و محیط کار</p> <p>۴- رعایت دقت و نظم</p>	۲	
میانگین نمرات			*
* حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی، ۲ می باشد.			